

**Прикарпатський національний університет
Імені Василя Стефаника
Факультет філології
Кафедра загального та германського мовознавства**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до практичних занять з латинської мови
для студентів спеціальності
091 Біологія**

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри загального та
германського мовознавства
Протокол № 1 від 30 серпня 2022 р.

**Івано-Франківськ
2022**

Методичні вказівки до практичних занять з латинської мови для студентів спеціальності 091 Біологія. Івано-Франківськ, 2022. 76с.

Укладач: Петришин Марта Йосипівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та германського мовознавства.

Рецензент: Загайська Галина Михайлівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ПЕРЕДМОВА

Методичні рекомендації укладено з урахуванням вимог програми з латинської мови для спеціальності 101 “Екологія”.

Посібник розрахований на 90 годин (3 кредити ЄКТС), з них – 30 годин лекційних і практичних занять і 60 годин – для самостійної роботи. Окрім оволодіння основами граматики, вироблення навичок читання, перекладу латинських природничих термінів і текстів, накопичення лексичного матеріалу, курс передбачає оволодіння фаховою природничою термінологією.

Метою курсу є практичне оволодіння сучасною природничою і медичною термінологією, отримання знань з елементарного курсу латинської граматики, необхідних для свідомого засвоєння і грамотного використання в професійній і науковій діяльності міжнародної біологічної, анатомічної, гістологічної, клінічної та хімічної номенклатур, природничих і медичних термінів латинського та давньогрецького походження.

Тема 1: Історія розвитку латиської мови. Роль латинської мови у формуванні природничої термінології. Латинський алфавіт.

Література

Базова

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.
2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.
3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (*Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium*). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.
4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.
3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.
4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник. / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Латинська мова (*Lingua latina*) – це мова племені латинів, які у I тисячолітті до н.е. населяли невелику місцевість Лаціум (*Latium*), розташовану у центральній частині Апенінського півострова з головним містом Рим (*Roma*). Разом з окською та умбрською, латинська мова належить до італійської групи індоєвропейських мов. Поряд з цими мовами на території сучасної Італії були у вжитку етрусська, кельтська, грецька та інші мови. Після численних завоювань латинів утворилася величезна Римська імперія, на території якої поширилася як державна латинська мова. Мови підкорених племен і народностей протягом майже п'яти століть (до падіння Римської імперії у 476 р. н.е.) зазнавали потужного впливу латинської мови. Водночас і латина збагачувалася за рахунок зворотного впливу мов підкорених народів, зокрема етрусської і грецької.

Реальна мовна ситуація Римської імперії була такою, що поруч із латинською літературною мовою існувала розмовна народна мова (*sermo vulgaris*), яка пізніше шляхом схрещування з мовами підкорених племен і народностей дала різні діалекти, що стали основою формування романських мов: італійської, французької, іспанської, португальської, румунської, молдавської та ін. В історії розвитку латинської літературної мови розрізняють кілька періодів: Архаїчний період (III–II ст.ст. до н.е.) – відомий діяльністю епічних поетів Невія (помер 201 р. до н.е.), Еннія (239 – 169 рр. до н.е.); славетних комедіографів – Плавта (бл. 250 – 184 рр. до н.е.), Теренція (190 – 159 рр. до н.е.). До цього періоду також відносять праці на латинській мові з наукових та медичних питань, наприклад, праця Катона “*De re rustica*” (“Про сільське господарство”), в якій зустрічається багато слів медичного характеру, взятих із розмовної мови. Класичний, або золотий, період (I ст. до н.е. – I ст. н.е.). В цей період літературна латинська мова досягає досконалості у творах видатних письменників, філософів, вчених та поетів. Так, наприклад, до класичного періоду належить творчість політичного діяча і історика Цезаря (100–44 рр. до н.е.), знаменитого оратора Ціцерона (106–43 рр. до н.е.), поетів Вергілія (70–19 рр. до н.е.), Горація (65–8 рр. до н.е.), Овідія (43 р. до н.е. – 18 р. н.е.). Особливої уваги заслуговує праця великого матеріаліста давнини Лукреція “*De rerum natura*”.

Післякласичний, або срібний, період (I–II ст. н.е.). Для цього періоду характерним є велике різноманіття наукової літератури. Найбільш відомими творами цього часу є твір Авла Корнелія Цельса (I століття н.е.) “Про медицину”; наукова праця Плінія Старшого (23 – 79 рр. н. е.) “*Historia naturalis*” (“Природнича історія”). Із 37 книг, що склали цю енциклопедію, одна книга була присвячена антропології та фізіології людини, вісім книг – ботаніці, вісім книг – лікарським рослинам, п’ять книг – лікарським засобам для лікування тварин. Пізніше, у III столітті н.е., з медичних творів Плінія було зроблено висновки, що увійшли до однієї книжки, відомої під назвою “Медицина Плінія”. Подібні питання висвітвив філософ та письменник Луцій Анней Сенека у творі “*Naturales quaestiones*” (“Природничі проблеми”). Питанням виготовлення ліків присвятив свій твір (“Про ліки”) римський лікар Скрібоній Ларг. Усі названі автори приділяли велику увагу відшліфовуванню та уточненню наукової мови медицини. У книзі Цельса часто зустрічаються розширені пояснення грецьких термінів із підбором найбільш точного еквіваленту на латинській мові. Найбільш відомі письменники цього періоду: Сенека (4 р. до н.е. – 65 р.н.е.), Марціал (43–104 рр. н.е.), Тацит (55–120 рр. н.е.) та ін. Період II–V ст. ст. н.е. називають періодом пізньої латини. Пізня латина

(III–VI ст. н.е.) не виділяється величними працями з медицини, проте у цей період з'явилися різного роду популярні твори, написані у віршованій формі, де давалися численні поради, різноманітні рецепти для лікування тварин та людей. Відомі численні твори з історії, літератури, архітектури цього періоду. З поширенням християнства з'являються твори християнських авторів: Гієроніма (340–420 рр.), Августина (354–430 рр.) та ін. У 395 р. н.е. Римська імперія розпалася на дві імперії – Східну та Західну. У Східній, Візантійській імперії домінувала грецька мова, а у Західній – державною мовою залишилася латинська. Після падіння Римської імперії (476 р. н.е.) літературна латинська мова продовжувала існувати в Європі як мова науки, релігії, дипломатії, шкільництва. В епоху Середньовіччя латинською мовою складаються хроніки (часописи): “Історія готів” Іордана, “Історія Франків” Григорія Турського, “Історія Данії” Саксона Граматика, “Життєпис Карла Великого” Ейнхардта тощо. Середньовічна латина – це штучна мова школи і науки, створена на базі післякласичної латини. В епоху Відродження латинською мовою пишуть свої твори Еразм Роттердамський (1466 – 1536) у Голандії, Томас Мор (1478 – 1535) в Англії, Джордано Бруно (1548 – 1600) і Томазо Кампанелла (1568 – 1639) в Італії. Нова латина, яка виникла в епоху Відродження, стала поширеним засобом міжнародного спілкування у Західній Європі аж до XIX століття. У XVII – XVIII ст.ст. написані латиною твори філософів, фізиків і математиків: Френсіса Бекона (1561 – 1626), Рене Декарта (1596 – 1650), П. Гассенді (1592 – 1655), Спінози (1632 – 1677), І. Ньютона (1643 – 1727), Г. Лейбніца (1646 – 1716) та ін. Особливо велику роль зіграла новолатинська мова як міжнародна мова науки. Латиною велось викладання в школах і університетах, видавалися наукові праці, на неї перекладали твори давньогрецьких і арабських вчених. Близько 30 видань витримала перекладена з арабської на латину енциклопедія “Канон лікувальної науки” великого таджицького вченого і філософа Ібн Сіні (лат. Авіценна, близько 980 – 1037), яка багато років була обов'язковою для викладання медицини у Європі. Латинською мовою творили такі відомі вчені, як Б.Євстахій (1501 – 1574), який описав будову нирок, зубів, органів слуху; А.Везалій (1514 – 1564) – найвідоміший анатом Середньовіччя; В. Гарвей (1578 – 1657) – вперше описав велике коло кровообігу; ботанік Карл Лінней (1707 – 1778) – створив класифікацію рослин і тварин та багато інших праць. Ряд російських вчених XVIII – XIX ст.: М.В. Ломоносов (1711 – 1762); А.М. Шумлянський (1748 – 1795), який зробив відкриття у будові капілярних судин шкіри, нирок; М.Я. Мудров (1776 – 1831), один із фундаторів терапії; М.І. Пирогов (1810 – 1881) – видатний хірург, який уперше в історії застосував ефір для знеболювання в польових умовах, – свої наукові праці писали латиною. У

працях вищеназваних і багатьох інших вчених та дослідників природи були закладені основи сучасної міжнародної наукової термінології латинською мовою, яка має найвищий рівень розвитку в царині біологічних наук – у медицині, ветеринарії, ботаніці, зоології. Багатовіковий розвиток цих наук відбувався, головним чином, латинською мовою, яка ввїбрала в себе багатющу словникову спадщину грецької мови. Грецька мова – перша серед мов античних цивілізацій Західної Європи, яка збереглася до наших днів. У той час, коли стародавні мови, зокрема і латинська, ще не мали своєї писемності, давньогрецька вже була мовою філософії, поезії, риторики, науки, зі своєю власною писемною традицією. Свого розквіту давньогрецька культура досягла у V ст. до н.е. До цього періоду належить зародження європейської медицини, засновником якої вважається великий лікар давнини Гіппократ (близько 460–370 рр. до н.е.). Значний внесок у розвиток медицини і становлення її термінології зробила Александрійська медична школа (IV ст. до н.е.), її видатні представники – Герофіл, Еразистрат та інші, які жили близько 300 років до н.е. і здійснили перші великі відкриття в галузі анатомії людини і тварин. Незважаючи на те, що латина була пануючою мовою у всій Римській імперії, на сході (в самій Греції), в окремих провінціях Азії та Єгипті вона так і не змогла витіснити грецьку мову, яка в цих регіонах зайняла домінуюче положення. Рим підкорився її впливу, що відобразилось і на мові: до складу латинської мови ввійшло багато грецьких слів. Грецька наука, філософія і мистецтво здійснили величезний вплив на розвиток римської культури. Зокрема наукова медицина античного світу, яка майже цілком була утворена греками, при перенесенні на римський ґрунт зберегла велику кількість грецьких слів і назв: анатомічних, терапевтичних, фармакологічних та ін. Створені грецькими лікарями терміни латинізувались і одержали міжнародне визнання, наприклад: *diaphragma* – грудочеревна перепона, *cranium* – череп, *arteria* – артерія, *nervus* – нерв, *sclerosis* – склероз, *pathologia* – вчення про хворобливі зміни, *therapia* – лікування тощо. Насправді ми можемо стверджувати, що латина сьогодні – це греколатинська суміш на лексико-термінологічному рівні.

Латинський алфавіт

У латинському алфавіті є 24 букви.

Латинські письмові знаки запозичені, ймовірно, через етрусків із західногрецького алфавіту. Латинський алфавіт успадкували романські народи, а в часи християнства – германці та західні слов'яни.

Буква	Назва	Вимова	Буква	Назва	Вимова
A a	а	а	N n	ен	н
B b	бе	б	O o	о	о

C c	це	к, ц	P p	пе	п
D d	де	д	Q q	ку	к(в)
E e	е	е	R r	ер	р
F f	еф	ф	S s	ес	з, с
G g	ге	г	T t	те	т
H h	га	г	U u	у	у
I i	і	і, й	V v	ве	в
K k	ка	к	X x	ікс	кс, кз
L l	ель	л'	Y y	іпсилон	і
M m	ем	м	Z z	зета	з, ц

У сучасній біологічній номенклатурі вживаються ще літери **j** (йота) та **w** (дубль ve).

Тема 2: Фонетика. Довгота і короткість складу. Наголос.

Література

Базова

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.
2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.
3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (*Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium*). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.
4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. – 374 с.
2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.
3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.
4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Звукова система латинської мови складається з голосних, приголосних, сполучень двох голосних (дифтонгів) та сполучень приголосних.

Голосні (vocāles)

У латинській мові для позначення голосних звуків вживаються букви **a, e, i, o, u, y**. Вимова латинських голосних **a, e, o, u** відповідає вимові українських **a, e, o, u**. Наприклад: *vita* (віта) – життя, *nomen* (номен) – назва.

Голосний **i** читається як українське **i**: *intestinum* (інтестіnum) – кишка.

Якщо **i** знаходиться на початку слова чи складу перед голосними **a, o, e, u**, а також між голосними, то вимовляється як й. У таких випадках замість **i** в біологічних і медичних термінах може вживатися літера **j**, якої в класичній латині не було. Наприклад: *iejunum/jejenum* (єjunum) – тонка кишка, *maior/major* (майор) – більший, *iuniperus/juniperus* (юніперус) – ялівець.

Буква **y** вживається лише у словах грецького походження і читається як українське **i**. Наприклад: *myrtillus* (міртільлюс) – чорниця, *myologia* (міольогія) – міологія, наука про м'язи.

Nota bene! Слід пам'ятати вживані у науковій термінології префікси та корені з літерою **y**.

Префікси:

dys- – вказує на розлад функції: *dystrophicus* – дистрофічний;

hyper- – над, понад норму: *hypermaturus* – перезрілий;

hypo- –;

syn-, sym- – разом, з: *symphysis* – зрощення;

Корені:

cyst – міхур: *cystospasmus* – спазм сечового міхура;

cyto – клітина: *cytologia* – вчення про будову, розвиток і функції клітин;

hydr – вода: *hydrometra* – водомірка;

my, myo – м'яз: *myologia* – вчення про м'язи;

myc – гриб: *mycetophila* – грибний комарик;

oxy – кислий, гострий, сильний: *oxygenium* – кисень;

phyll, phyllus – *phylloideus* – листовидний;

phys, physio – природа: *physiognosticus* – природознавчий;

phyto – рослина: *phytotomia* – фітотомія, анатомія рослин.

Сполучення голосних (Diphthongi)

Крім простих голосних, у латинській мові існують дифтонги **ae, oe, au, eu**.

Дифтонг – це сполучення двох голосних в одному складі.

Дифтонги **ae** та **oe** вимовляються як українське **e**: *praeparatum* (препаратум) – препарат, *aether* (етер) – ефір, *amoeba* (амеба) – амеба, *oedema* (едема) – набряк.

Сполучення голосних **ae** і **oe** вимовляються роздільно, якщо над **e** знаходяться дві крапки або горизонтальна риска (\bar{e}): **aēr** (аер) – повітря, **aloē** (альое) – алое, **kalanchōē** (калянхое) – каланхое.

Дифтонг **au** вимовляється як українське **au** (з коротким **y**): **auris** (ауріс) – вухо, **daucus** (даукус) – морква, **Augustus** (аугустус) – серпень .

Eu вимовляється як **eu** (з коротким **y**): **pleura** (плеура) – плевра, **leucoium** (леукойум) – білоцвіт.

Nota bene! У словах, які закінчуються на **-eus**, **-eum**, сполучення **eu** не є дифтонгом, оскільки звуки, що його складають, належать до різних основ: **hordeum** – ячмінь.

Приголосні (Consonantes)

Приголосні **b, d, f, m, n, p, r, t, v** вимовляються як відповідні приголосні в українській мові: **berberis** (берберіс) – барбарис, **fructus** (фруктус) – плід, **vertebra** (вертебра) – хребець, **aorta** (аорта) – аорта, **papaver** (папавер) – мак, **pinus** (пінус) – сосна, **tuber** (тубер) – бульба, **terra** (терра) – земля **vena** (вена) – вена, **femur** (фемур) – стегно.

Буква **c** перед голосними **e, i, y**, дифтонгами **ae, oe** читається як українське **ц**: **cerasus** (церазус) – вишня, **cerebrum** (церебрум) – головний мозок, **cicer** (ціцер) – горох, **occiput** (окціпут) – потилиця, **cytus** (цітус) – клітина, **coeruleus** (церулеус) – синій, **caera** (цепа) – цибуля, **cydonia** (цідонія) – айва.

Перед голосними **a, o, u**, всіма приголосними і в кінці слова **c** читається як українське **к**: **capsicum** (капсікум) – перець, **caput** (капут) – голова, **cor** (кор) – серце, **cutis** (кутіс) – шкіра, **bacca** (бакка) – ягода, **truncus** (труктус) – стовбур, **cucumis** (кукуміс) – огірок, **lac** (ляк) – молоко.

G читається як українське **г**: **genu** (гену) – колін, **gramen** (грамен) – злак.

H читається як українське **г**: **homo** (гомо) – людина, **herba** (герба) – трава.

K вживається лише в словах іншомовного походження: **kalium** (калій) – калій.

L завжди позначає м'який звук: **lamina** (ляміна) – пластинка, **belladonna** (бельядона) – красавка.

S читається як українське **с**: **fossa** (фосса) – ямка, **manus** (манус) – рука, **salvia** (сальвіа) – шавлія.

S між двома голосними, а також між голосним і приголосним **m** або **n** вимовляється як українське **з**: **nasus** (назус) – ніс, **organismus** (організмус) – організм.

X читається як **кс**: **radix** (радікс) – корінь.

X між голосними читається як **кз**: **exemplar** (екземпляр) – зразок.

Z читається як українське **з** і зустрічається, головним чином, у словах грецького походження: *óryza* (оріза) – рис, *zona* (зона) – пояс.

§ 5. Буквосполучення

Буквосполучення **ngu** перед голосним читається як **нгв**: *lingua* (лінгва) – язик, мова, *sanguis* (сангвіс) – кров.

Буквосполучення **qu** перед голосним, з яким утворює окремий склад, читається як **кв**: *quercus* (кверкус) – дуб, *aqua* (аква) – вода, *squama* (сквама) – луска.

Буквосполучення **su** перед голосним, з яким утворює окремий склад, читається як **св**: *suavis* (свавіс) – милий, солодкий, *suillus* (свіллюс) – свинний.

Буквосполучення **ti** перед голосним читається як **ці**: *ratio* (раціо) – розум, *functio* (функціо) – функція.

Після **s, t, x** буквосполучення **ti** читається як **ті**: *bestia* (бестіа) – тварина, *mixtio* (мікстіо) – змішування, суміш.

Сполучення приголосних букв **ch, ph, th, rh** пишуться здебільшого в словах, запозичених з грецької мови, і читаються так:

ch – як українське **х**: *chamomilla* (хамомілля) – ромашка, *chole* (холє) – жовч;

ph – як українське **ф**: *phaseolus* (фазеолус) – квасоля, *pharynx* (фарінкс) – глотка;

rh – як українське **р**: *rheum* (реум) – ревінь, *rhizoma* (різома) – кореневище;

th – як українське **т**: *thermopsis* (термопсіс) – термопсис, *thorax* (торах) – грудна клітка.

Наголос

Правила довготи і короткості другого складу від кінця слова:

Голосний другого складу від кінця довгий, якщо:

- він містить дифтонг (довгота за природою): *di-ae-ta*;
- довгий за природою голосний (на письмі довгота голосного звука позначається горизонтальною рисою (–), яка ставиться над голосною буквою): *cor-nū-tus*;
- після голосного настає збіг приголосних (позиційна довгота): *in-séc-tum*;
- після нього стоїть приголосний **x** або **z** (позиційна довгота): *ref-lé-xus*;
- він входить до складу суфіксів **-ūr, -īn, -at, -ōs, -āl, -ār**: *mus-cu-lā-ris*.

Голосний другого складу короткий, якщо:

- на короткість голосного вказує надстрочний знак – дужка (∪), який ставиться над голосною (природня короткість): *á-mŷ-lum*;

- після нього стоїть голосний або літера **h** (позиційна короткість): *gá-ti-o*, *cón-tra-ho*;
- він знаходиться перед сполученням приголосних, перший з яких проривний, а другий плавний: **b, d, p, t, g, c + l, r**: *vértebra*, *cérebrum*;
- після складу стоять буквосполучення **ch, ph, th, rh**, які розглядаються як один звук: *stómachus*;
- він входить до складу суфіксів **-ŭl, -ŏl, -ĭc, -ĭd**: *alveŏlus*, *gra-nŭ-lum*.

У латинізованих грецьких словах зберігається грецький наголос. Наприклад: *trachéa*, *casáo*, *gigantéus*.

Терміни, запозичені з інших мов, зберігають свій національний наголос. Наприклад: *kefír*, *ginséng*.

Вживання великої букви

У латинській мові з великої букви пишуться власні імена, назви місяців, народів, географічні назви, прикметники і прислівники, утворені від них. Наприклад: *Roma* – Рим, *Romani* – римляни, *Maius* – травень, *Latinus* – латинський, *Latine* – по-латині.

З великої літери у ботанічній і зоологічній термінології пишуть назви родів. Наприклад: *Capra* – коза, *Tilia* – липа.

Крім того, з великої букви пишуться назви хімічних елементів, лікарських препаратів, назви рослин і тварин, якщо вони вжиті як номенклатурні терміни. Наприклад: *Triticum timopheevi* – пшениця Тимофєєва, *Gazell granti* – газель Гранта.

З малої літери, на відміну від класичної латинської мови, пишуть назви видових епітетів рослин і тварин, утворені від імен чи прізвищ: *Primula komarovi* – первоцвіт Комарова. Крім того, з малої літери пишуть видові та внутрішньовидові епітети, утворені від географічних назв: *Larix polonĭsa* – модрина польська, *Tilia europaea* – липа європейська.

Тема 3: Іменник. Граматичні категорії. Словникова форма. Огляд п'яти відмін

Література

Базова

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.
2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.

3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (*Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium*). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.
4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.
3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.
4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Іменник (*Substantivum*). Граматичні категорії іменників

Щоб орієнтуватися в анатомічній, гістологічній чи клінічній термінології, правильно конструювати терміни, необхідно засвоїти граматичні категорії іменника, оскільки він складає основну частину термінів.

У латинській мові розрізняємо три роди іменника: чоловічий рід – **genus masculinum** – **m**; жіночий рід – **genus femininum** – **f**; середній рід – **genus neutrum** – **n**.

Роди іменників можуть не співпадати в різних мовах. Наприклад: *vita* (життя) – в латинській мові жіночого роду, а в українській – середнього роду; *genus* (рід, вид) – в латинській мові середнього роду, а в українській – чоловічого; *ramus* (гілка) – в латинській мові чоловічого роду, а в українській – жіночого.

До іменників чоловічого роду (m) відносяться назви осіб і тварин чоловічої статі, назви рік, місяців. Наприклад: *pater* (m) – батько; *equus* (m) – кінь; *frater* (m) – брат; *lupus* (m) – вовк; *September* (m) – вересень;.

До іменників жіночого роду (f) належать назви осіб і тварин жіночої статі, назви дерев і кущів, міст, країн, островів. Наприклад: *mater* (f) – мати; *pinus* (f) – хвойне дерево, сосна; *Aegyptus* (f) – Єгипет; *Cyprus* (f) – Кіпр.

Латинські іменники мають два числа: **numerus singularis** – одинина, **numerus pluralis** – множина.

У латинській мові шість відмінків. Але **Vocatīvus** (кличний відмінок, відмінок звертання) в медичній латині не вживається:

Nominatīvus (Nom.) – називний (хто? що?) – відмінок підмета та іменної частини присудка.

Genetīvus (Gen.) – родовий (кого? чого?) – відмінок неузгодженого означення.

Datīvus (Dat.) – давальний (кому? чому?) – відмінок непрямого додатка.

Accusatīvus (Acc.) – знахідний (кого? що?) – відмінок прямого додатка.

Ablatīvus (Abl.) – аблатив, тобто орудно-місцевий (ким? чим? де? коли? як?) – відмінок обставини.

Словникова форма іменника. Визначення основи

Латинський іменник подається в словнику у двох формах: **I форма** – повна форма називного відмінка однини; **II форма** – закінчення родового відмінка однини.

Крім того, записується приголосна літера, яка вказує на рід іменника. Наприклад: *costa*, ae, f – ребро, *nervus*, i, m – нерв, *corpus*, ōgis, n – тіло.

Основа іменника – це незмінювана частина слова, яка передає його лексичне значення.

Основу іменника визначаємо за родовим відмінком однини. Для того щоб визначити основу іменника, необхідно поставити його у форму родового відмінка однини (Gen. Sing.) і відкинути закінчення. Основа необхідна для відмінювання та утворення термінів. У третій відміні основа іменника часто відрізняється від називного відмінка, тому в родовому відмінку, крім закінчення *-is*, подають ще ті літери основи, які змінилися у відношенні до називного відмінка. Отже, визначаючи основу іменника третьої відмини, не слід відкидати всі літери, які стоять у словнику після коми, а лише закінчення *-is*.

Якщо в основі іменника відбуваються зміни, то закінчення Gen. Sing. записують з частиною основи; якщо слово односкладове, то форма Gen. Sing. вказується повністю.

Nom. Sing.	Gen. Sing.	Основа	Переклад
vena	ven-ae	ven-	вена
nervus	nerv-i	nerv-	нерв
homo	homin-is	homin-	людина
processus	process-us	process-	відросток
facies	faci-ei	faci-	поверхня

Загальна характеристика системи відмін

Іменники в латинській мові поділяються на п'ять відмін. Відміну іменника визначаємо за закінченням родового відмінка однини, яке подають у словнику після форми називного відмінка.

Declinatio	Gen. singularis	Приклад
prima	-ae	avena, ae, f – овес
secunda	-i	ramus, i, m – гілка
tertia	-is	corpus, oris, n – тіло
quarta	-us	ductus, us, m – протока
quinta	-ei	facies, ei, f – поверхня

У біологічних та анатомічних термінах вживають здебільшого називний і родовий відмінки обох чисел.

Зведена таблиця відмінкових закінчень іменників у називному і родовому відмінках однини і множини

	I	II	III	IV	V			
Singularis								
	f	m	n	m, f	n	m	n	f
Nom.	a	us, er	um, on	різні	різні	us	u	es
Gen.	ae	i	i	is	is	us	us	ei
Pluralis								
Nom.	ae	i	a	es	a (ia)	us	ua	es
Gen.	arum	orum	orum	um (ium)		uum	uum	erum

Тема 4: Прикметник. Граматичні категорії. Словникова форма. Поділ на групи. Узгоджене означення

Література

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.

2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.

3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.

4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.

2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.

3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.

4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Прикметник (Adiectivum)

У латинській мові прикметники змінюються за родами, числами і відмінками. Латинські прикметники поділяються на дві групи. До першої групи належать прикметники, які відмінюються за зразком іменників першої і другої відмін. До другої групи належать прикметники, які відмінюються за зразком третьої відміни іменників. Приналежність прикметника до певної групи визначаємо за родовими закінченнями, що вказуються у словниковій формі в називному відмінку однини.

Прикметники першої групи

Прикметники I-II відмін мають у називному відмінку однини закінчення -us або -er для чоловічого роду, закінчення -a – для жіночого роду та -um – для середнього роду:

profundus, a, um (profundus, profunda, profundum) – глибокий, а, е;

sinister, tra, trum (sinister, sinistra, sinistrum) – лівий, а, е.

Прикметники чоловічого і середнього родів відмінюються за другою відміною, а жіночого – за першою. Відмінювання прикметників відбувається аналогічно відмінюванню іменників I-II відмін.

Основу прикметника визначаємо за формою жіночого роду в називному відмінку однини:

sinister, **sinistra**, sinistrum – основа sinistr-.

Відмінкові закінчення прикметників I-II відмін

	Singularis		
	m	f	n
Nom.	profundus	profunda	profundum

Gen.	profund-i	profund-ae	profund-i
	Pluralis		
	m	f	n
Nom.	profund-i	profund-ae	profund-a
Gen.	profund-ōrum	profund-ārum	profund-ōrum

Прикметники другої групи

До другої групи належать прикметники, які відмінюються за зразком іменників третьої відміни. У свою чергу вони діляться на три підгрупи:

- прикметники з трьома родовими закінченнями: в чоловічому роді – **-er**, в жіночому роді – **-is** і в середньому роді – **-e**. Наприклад: saluber, salubris, salubre – цілющий, цілюща, цілюще;
- прикметники з двома закінченнями: в чоловічому і жіночому роді в **Nom.Sing** спільне закінчення – **-is**, а в середньому роді – **-e**. Наприклад: brevis, e – короткий, коротка, коротке;
- прикметники з одним закінченням для всіх трьох родів. У **Nom.Sing** вони закінчуються на **-r, -s, -x**.

Прикметники з одним закінченням записуються у словниках як іменники третьої відміни, повністю у називному відмінку однини, після чого подається закінчення родового відмінка однини разом з частиною основи. Наприклад: simplex, ĩcis – простий, проста, просте.

Основу прикметників з трьома і двома родовими закінченнями визначають за називним відмінком однини прикметника жіночого роду, відкинувши закінчення **-is**:

Nominativus

brevis, breve

Основа

brev-

Основу прикметників з одним родовим закінченням визначають за родовим відмінком однини, відкинувши закінчення **-is**:

Nominativus

simplex

Genetivus

simplĩcis

Основа

simplĩc-

Відмінкові закінчення прикметників другої групи

	Singularis		
	m	f	n
Nom.	brevis	brevis	breve
Gen.	brev-is	brev-is	brev-is
	Pluralis		
	m	f	n

Nom.	brev-es	brev-es	brev-ia
Gen.	brev-ium	brev-ium	brev-ium

Ступені порівняння прикметників

Серед біологічних та анатомічних термінів є прикметники, які за своєю формою належать до вищого ступеня. У термінології вживаються здебільшого шість прикметників у формі вищого ступеня порівняння:

maior, maius – великий, а, е, більший, а, е,;

minor, minus – малий, а, е, менший, а, е,;

anterior, anteriorus – передній, я, є;

posterior, posteriorus – задній, я, є;

superior, superiorus – верхній, я, є;

inferior, inferiorus – нижній, я, є.

Українською мовою ці прикметники у природничій номенклатурі перекладаються звичайним ступенем.

Прикметники у вищому ступені змінюються за приголосним типом третьої відміни іменників. Основа прикметників у вищому ступені дорівнює формі чоловічого/жіночого роду: maior-.

Singularis		
	m, f	n
Nom.	maior	maius
Gen.	maiōr-is	maiōr-is
Pluralis		
	m, f	n
Nom.	maiōr-es	maiōr-a
Gen.	maiōr-um	maiōr-um

Узгодження прикметника з іменником

Прикметник вживається після іменника і узгоджується з ним у роді, числі та відмінку: шийний хребець– vertebra (nom. sing., f) cervicālis (nom. sing., f); праве коліно – genu (nom. sing., n) dextrum (nom. sing., n). Для того щоб узгодити прикметник з іменником, необхідно:

- визначити рід іменника (за словниковою формою);
- визначити групу та підгрупу прикметника;
- у словниковій формі прикметника знайти родові закінчення, відповідне роду іменника;

- утворити необхідну родову форму прикметника, шляхом додавання до його основи родового закінчення.

Наприклад, необхідно узгодити прикметник *durus*, a, um (твердий) з іменником *triticum*, i, n (пшениця). Іменник *triticum* належить до середнього роду. Прикметник *durus*, a, um належить до першої груп і має родові закінчення середнього роду –um. Отже, *Triticum durum* – пшениця тверда.

Якщо іменник і прикметник належать до різних відмін, то при узгодженні закінчення іменника і прикметника можуть на збігатися. Наприклад, потрібно узгодити прикметник *domesticus*, a, um (домашній) з іменником *malus*, i, f (яблуна). Іменник *malus* є іменником жіночого роду другої відміни. Прикметник *domesticus*, a, um є прикметником першої групи із закінченням –a жіночого роду. Отже, *Malus domestica* – яблуна домашня.

Таким чином, результатом узгодження є не спільність закінчення іменника та прикметника, а однаковий рід, відмінок і число з відповідними закінченнями для кожної частини мови залежно від відміни.

Переклад термінів латинською мовою

Ребра. Шукаємо словникову форму іменника: *costa*, ae, f. Визначаємо відміну та основу слова: I відміна, жіночий рід, основа: *cost-*. Необхідний відмінок і число – *Nominativus pluralis* (називний відмінок множини). Згідно таблиці відмінкових закінчень, *Nominativus pluralis* іменників першої відміни має закінчення -ae. Отже, до основи іменника додаємо відмінкове закінчення та отримуємо потрібну форму: *cost + ae = costae* – ребра.

Зв'язки. Шукаємо словникову форму іменника: *ligamentum*, i, n. Визначаємо відміну та основу слова: II відміна, середній рід, основа: *ligament-*. Необхідний відмінок і число – *Nominativus pluralis* (називний відмінок множини). Згідно таблиці відмінкових закінчень, *Nominativus pluralis* іменників другої відміни середнього роду має закінчення -a. Отже, до основи іменника додаємо відмінкове закінчення та отримуємо потрібну форму: *ligament + a = ligament* – зв'язки.

Пальці стопи. Шукаємо словникову форму іменників: *digitus*, i, m – палець, *pes, pedis*, m – стопа. Визначаємо відміну та основу першого слова: II відміна, чоловічий рід, основа: *digit-*. Необхідний відмінок і число – *Nominativus pluralis* (називний відмінок множини). Згідно таблиці відмінкових закінчень, *Nominativus pluralis* іменників другої відміни чоловічого роду має закінчення -i. До основи іменника додаємо відмінкове закінчення та отримуємо потрібну форму: *digit + i = digiti*. Потім визначаємо відміну та основу другого слова: III відміна, чоловічий рід, основа: *ped-*. Необхідний відмінок і число – *Genetivus singularis* (родовий відмінок однини). Згідно таблиці відмінкових закінчень, *Genetivus singularis*

іменників третьої відміни має закінчення -is. До основи іменника додаємо відмінкове закінчення та отримуємо потрібну форму: ped +is = pedis. Термін перекладається *digiti pedis* – пальці стопи.

У терміні, що складається з кількох слів, на першому місці завжди стоїть іменник у *Nominativus*.

Тема 5: Дієслово: граматичні категорії, словникова форма, основи дієслова. Поділ на дієвідміни. Теперішній час дійсного способу. Наказовий спосіб

Література

Базова

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.

2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.

3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (*Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium*). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.

Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.

2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.

3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.

4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. – К., 1997.

Дієслово є самостійною змінюваною частиною мови і має такі основні категорії: час, спосіб, стан, особа, число. У словниках латинської мови дієслово подається у таких чотирьох основних формах:

Словникова форма дієслова

persona prima singularis praesentis indicatīvi actīvi (перша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану): *orno* – я прикрашаю, *video* – я бачу, *dico* – я говорю, *constituo* – я встановлюю, *venio* – я приходжу;

persona prima singularis perfecti indicatīvi actīvi (перша особа однини минулого часу доконаного виду дійсного способу активного стану): *ornavi* – я прикрасив, ла, ло, *vidi* – я побачив, ла, ло, *dixi* – я сказав, ла, ло, *constitui* – я встановив, ла, ло, *veni* – я прийшов ла, ло;

supinum – супін (незмінна дієслівна форма, яка виражає мету або якісне визначення дії). Від цієї форми утворюються дієприкметники минулого часу пасивного стану: *ornātum*, *visum*, *dictum*, *constitūtum*, *ventum*,

infinitīvus praesentis actīvi (неозначена форма дієслова теперішнього часу активного стану): *ornāre* – прикрашати, *vidēre* – бачити, *dicere* – говорити, *constituere* – встановлювати, *venire* – приходити,

Визначення дієвідміни

У латинській мові є чотири дієвідміни дієслова – *coniugatio prima*, *secunda*, *tertia*, *quarta*. Належність до відповідної дієвідміни визначаємо за кінцевим голосним основи *praesentis verbi*. Для того, щоб виділити цю основу, треба від неозначеної форми дієслова (*infinitīvus*) відкинути закінчення “**re**”.

До першої дієвідміни належать дієслова, основа яких закінчується на **ā**: *signāre* – позначати, *determināre* – визначати.

До другої дієвідміни відносяться дієслова з основою на **ē**: *vidēre* – бачити, *habēre* – мати.

До третьої дієвідміни належать дієслова, основа яких закінчується на приголосний або голосний “**u**” (формальною ознакою таких дієслів є “**ē**” перед закінченням “**re**”): *tegere* – покривати, *describere* – описувати, *statuere* – встановлювати.

До четвертої дієвідміни належать дієслова з основою на “**t**”: *nutrire* – годувати, *finire* – закінчувати.

Теперішній час дійсного способу активного стану (**Praesens indicatīvi actīvi**)

Утворюється за допомогою додавання до основи *praesentis verbi* таких особових закінчень:

Singulāris

1 – o

2 – s

3 – t

Plurālis

1 – mus

2 – tis

3 – nt

NB!: У дієсловах першої дієвідміни в першій особі однини відбувається злиття голосного “**a**” основи з особовим закінченням “**o**” в “**o**”. Наприклад: *voco, pomino, milito*.

NB!: У дієсловах третьої дієвідміни між основою та особовим закінченням використовується сполучний голосний; в другій і третій особах однини та першій, другій особах множини – “**i**”, а в третій особі множини – “**u**”.

Ці тематичні голосні вживаються і в тих дієсловах, основа яких закінчується на “**u**”:

NB!: У дієсловах четвертої дієвідміни в третій особі множини використовується сполучний голосний “**u**”.

Зразок відмінювання

	Con. prima		Con.secunda		Con. tertia		Con. quarta
Singularis							
1.	noto	1.	doceo	1.	tego	1.	nutrio
2.	nota-s	2.	doce-s	2.	teg-i-s	2.	nutri-s
3.	nota-t	3.	doce-t	3.	teg-i-t	3.	nutri-t
Pluralis							
1.	notā-mus	1.	docē-mus	1.	teg-ī-mus	1.	nutrī-mus
2.	notā-tis	2.	docē-tis	2.	teg-ī-tis	2.	nutrī-tis
3.	nota-nt	3.	doce-nt	3.	teg-u-nt	3.	nutri-u-nt

Відмінювання допоміжного дієслова *sum, fui, -, esse*

Латинське дієслово *esse* – “бути” не належить до жодної з дієвідмін і має такі особові форми:

Singularis

1. *sum* – я є

2. *es* – ти є

3. *est* – він, вона, воно є

Pluralis

1. *sumus* – ми є

2. *estis* – ви є

3. *sunt* – вони є

Теперішній час дійсного способу пасивного стану (*Praesens indicatīvi passīvi*)

Утворюється додаванням до основи *praesentis verbi* таких особових закінчень:

Singularis

1. – *or*

2. – *ris*

3. – *tur*

Pluralis

1. – *mur*

2. – *mīni*

3. – *ntur*

NB!: Як і в активному стані, у першій особі однини першої дієвідміни відбувається злиття голосного основи “**ā**” із закінченням “**or**” в “**or**”.

NB!: У третій дієвідміні використовуються такі сполучні голосні: друга особа однини – “**e**”; третя особа однини, перша, друга множини – “**i**”; третя особа множини – “**u**”.

NB!: У третій особі множини дієслів четвертої дієвідміни вживається єднальний голосний “**u**”.

Зразок відмінювання

	Con. prima		Con.secunda		Con. tertia		Con. quarta
Singularis							
1.	notor	1.	doceor	1.	tegor	1.	nutrior
2.	notā-ris	2.	docē-ris	2.	teg-e-ris	2.	nutrī-ris
3.	notā-tur	3.	docē-tur	3.	teg-ī-tur	3.	nutrī-tur
Pluralis							
1.	notā-mur	1.	docē-mur	1.	teg-ī-mur	1.	nutrī-mur
2.	nota-mīni	2.	doce-mīni	2.	teg-i-mīni	2.	nutri-mīni
3.	nota-ntur	3.	doce-ntur	3.	teg-u-ntur	3.	nutri-u-ntur

Дієслова пасивного стану перекладаються українською мовою двома способами:

ripīmur – нас карають, ми караємося;

docentur – їх навчають, вони навчаються.

Наказовий спосіб (Imperatīvus praesentis actīvi)

Imperatīvus має другу особу однини та другу особу множини. Друга особа однини утворюється за допомогою відкидання від infinitīvus закінчення “**re**” в усіх дієвідмінах. Друга особа множини утворюється додаванням до основи praesentis verbi закінчення “**-te**”, а у третій дієвідміні “**-īte**”.

	Singularis	Pluralis
nominare	Nomina!	Nomināte!
vidēre	Vide!	Vidēte!
tegēre	Tege!	Tegīte!
audīre	Audi!	Audīte!

NB!: Заперечення при наказовому способі виражається за допомогою дієслова **nolo** – “**не хочу, не бажаю**” та інфінітива відмінюваного дієслова:

Singulāris

1. noli laborāre!

2. noli tacēre!

Plurālis

1. nolīte laborāre!

2. nolīte tacēre!

Тема 6: Перша відміна іменників. Суфікси іменників першої відміни. Грецькі дублетні позначення латинських іменників першої відміни. Біномінальні назви. Назви родин рослин і тварин. Прийменник

Література

Базова

Література

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.
2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.
3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.
- 4.Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.
3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.
4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Перша відміна іменників (Declinatio prima)

До першої відміни належать іменники жіночого роду (**f**), які в **Gen.Sing** мають закінчення **-ae**, а в **Nom.Sing** закінчуються на **-a**: cellŭla, ae – клітина, substantia, ae – речовина, gemma, ae, f – брунька.

NB! До першої відміни належать іменники чоловічого роду (**m**), які в **Nom.Sing** закінчуються на **-a**, а в **Gen.Sing** – на **-ae** і означають назви професій та національностей: agricŏla, ae – землероб, nauta, ae – моряк.

Casus	Singularis	Pluralis
Nom.	gemm-a	gemm-ae

Gen.	gemm-ae	gemm-ārum
Dat.	gemm-ae	gemm-is
Acc.	gemm-am	gemm-as
Abl.	gemm -ā	gemm-is

Серед анатомічних і біологічних термінів є чимало іменників грецького походження. До першої відміни іменників грецького походження належать іменники чоловічого роду, які в **Nom. Sing.** мають закінчення **-es**, а в **Gen. sing.** закінчення **-ae**, а також іменники жіночого роду, які в **Nom. Sing.** мають закінчення **-e**, а в **Gen. sing.** закінчення **-es**: **diabētes, ae, m** – діабет, сечове виснаження, **systōle, es, f** – систола, скорочення серця.

	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
Nom.	systōl-e	systōl-ae	diabēt-es	diabēt-ae
Gen.	systōl-es	systōl-ārum	diabēt-ae	diabēt-ārum
Dat.	systōl-ae	systōl-is	diabēt-ae	diabēt-is
Acc.	systōl-en	systōl-as	diabēt-en	diabēt-as
Abl.	systōl-e	systōl-is	diabēt-a	diabēt-is

За першою відміною відмінюються і прикметники жіночого роду (**f**), які в **Nom.Sing** закінчуються на **-a**: *magna* – велика, *vera* – справжня, *profunda* – глибока.

Латинські прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі і відмінку, але звичайно стоять після іменника, до якого відносяться: *lamīna magna* – пластинка велика, *substantia compacta* – щільна речовина, *substantia spongiosa* – губчаста речовина.

Casus	Singularis	Pluralis
Nom.	costa vera	costae verae
Gen.	costae verae	costārum verārum
Dat.	costae verae	costis veris
Acc.	costam veram	costas veras
Abl.	costā verā	costis veris

Суфікси іменників I відміни

Суфікс **-ūr-** вказує на дію або результат дії. Наприклад: *sutūra, ae* – шов (від *suo* – шию), *mixtūra, ae* – мікстура (від *misceo*).

Суфікс **-in-** утворює іменники, які означають заняття, місце

занять, конкретну назву та ін. Наприклад: *doctrina*, ае – наука, вчення (від *doceo*), *officīna*, ае – майстерня, фабрика, аптека (від *officium*, і – служба, обов'язок).

Суфікси **-i-**, **-anti-**, **-enti-** утворюють іменники, які означають абстрактні поняття. Наприклад: *memoria*, ае – пам'ять (від *memor* – пам'ятний), *substantia*, ае – речовина (від *substo* – існую), *sapientia*, ае – мудрість (від *sapio* – я розумний).

Неузгоджене означення

У латинській мові, як і в українській, зустрічається неузгоджене означення, виражене іменником у родовому відмінку. Українською мовою воно перекладається прикметником або іменником. Наприклад: **columna vertebrarum** – хребетний стовп (стовп хребців).

Неузгоджене означення входить до складу багатьох термінів. Неузгоджене означення, яке вказує на назву рослин, хімічного елемента або лікарського засобу, пишеться з великої літери. Наприклад: **aqua Menthae** – м'ятна вода.

Прийменники (Praepositiones)

У латинській мові кожен прийменник вимагає після себе певного відмінка. Серед прийменників, які керують **Acc.**, найчастіше вживаються такі: **ad** – для, при до, в; **ante** – перед; **contra** – проти; **inter** – між; **per** – через, протягом; **post** – після. Наприклад: *inter costas* – між ребрами; *per venam* – через вену.

Серед прийменників, які керують **Abl.**, найчастіше вживаються: **a, ab** – від; **cum** – з; **de** – про; **e, ex** – з (чогось); **pro** – для, за; **sine** – без. Наприклад: *ab aortā* – від аорти, *de costis* – про ребра.

Прийменники **in** та **sub** можуть вимагати двох відмінків – **Acc.** і **Abl.**. Якщо можна поставити питання де?, у чому?, ці прийменники вживаються з **Abl.** Наприклад: *sub scapulā* – під лопаткою. Якщо можна поставити питання куди?, вони вживаються з **Acc.** Наприклад: *sub scapulam* – під лопатку.

Латинсько-грецькі дублети іменників першої відміни

Латинський іменник	Грецький відповідник	Значення
<i>ala</i>	<i>ptero-</i>	крило
<i>aqua</i>	<i>hydor, hydr-</i>	вода
<i>arena</i>	<i>psammo-</i>	пісок
<i>barba</i>	<i>pogono-</i>	борода
<i>cauda</i>	<i>uro-, -urus</i>	хвіст
<i>cellūla</i>	<i>cytos, cyt-</i>	клітина
<i>cornea</i>	<i>keras, keratos, kerat-</i>	рогівка

crista	Lopho-	гребінь
forma	morphe, morph-	форма, будова
femīna	gyne, gynaec-	жінка
formīca	myrmeco-	мурашка
hasta	helo-	спис
glandŭla	aden, adenos, aden-	залоза
gingīva	ulon, ul-	ясна
lacrīma	dacry-	сльоза
lingua	glossa, gloss-	язик
mandibŭla	myle, myl-, genys, geny-	нижня щелепа
maxilla	gnathos, gnath-	верхня щелепа
medulla	myelos, myel-	мозок
natŭra	physis, hysic-	природа
palpebra	blepharon, blephar-	повіка
planta	phyto-	рослина
saeta	chaeto-	щетина
squama	lepto-, -lepis	луска
spica	stachy-, -stachys	колосок
stria	rhabdo-	смуга
sutŭra	rhaphe, rhaps-	шов
tela	histos, hist-	тканина
terra	geo-	земля
testa	ostrac-, ostraco-	щетина
tonsilla	amygdala, amygdal-	мигдалик
vena	phleps, phlebos, phleb-	вена
vertebra	spondylos, spondyl-	хребець
vesīca	cystis, cyst-	міхур
vita	bios, bio-	життя

Біномінальні назви. Назви видів рослин і тварин

Кожна рослина чи тварина належить до певного виду. Вид – це основна одиниця класифікації рослинного і тваринного світу, таксономічна категорія біологічної систематики. Латинські назви видів рослин і тварин є біноміальними, тобто складаються з двох частин: родової назви і видового епітета, що йде за нею. У ботанічній номенклатурі назву роду пишуть з великої букви, назву виду – з малої.

Родові назви бувають іменниками або субстантивованими прикметниками в **Nom. Sing.** Назва роду пишеться завжди з великої букви: *Rosa* – троянда, *Betūla* – береза, *Formīca* – мурашка, *Ardea* – чапля.

Видовий епітет виступає:

1) узгодженим означенням. У такому випадку він виражається прикметником, який узгоджується з попереднім іменником в роді, числі і відмінку: *Betūla alba* – береза біла; *Avēna satīva* – овес посівний; *Ciconia nigra* – лелека чорний; *Formīca fusca* – мурашка бура. Видові епітети, виражені прикметниками і узгоджені з іменниками (родовою назвою) в роді, числі, відмінку, часто несуть інформацію про якусь характерну ознаку даного виду. Наприклад:

– географічне розповсюдження виду: *Artemisia taurīca* – полин таврійський; *Olea europaea* – олива європейська; *Periplōca graeca* – обвійник грецький; екологічну (умови росту того чи іншого виду): *Arnīca montāna* – гірська арніка; *Helichrysum arenarium* – безсмертник піщаний; *Gnaphalium uliginōsum* – сушениця болотна;

– морфологічну ознаку (особливості будови, колір, смак, запах): *Nuregīcum perforātum* – звіробій проколотий; *Glycyrrhīza glabra* – солодка гладка; *Viōla odorāta* – фіалка пахнюча; *Gentiāna lutea* – тирлич жовтий; *Viscum album* – омела біла;

– подібність з іншими рослинами: *Ephēdra equisetīna* – хвойник хвощовий.

2) неузгодженим означенням. У такому випадку він виражається іменником в родовому відмінку: *Pulvinaria betūlae* – подушечниця берези; *Ramularia betae* – рамулярія бурякова (досл. буряку); *Aqua menthae* – м'ятна вода (досл. м'яти).

Неузгоджене означення перекладаємо українською мовою прикметником, утвореним від іменника, який виступає у ролі видового епітета. Український прикметник часто не відповідає за значенням змісту неузгодженого означення. Наприклад, *Radus avium* – черемха звичайна (досл. черемха птахів).

3) прикладкою. У такому випадку він виражається іменником в називному відмінку: *Salsōla arbuscūla* – солянка деревцевовидна; *Alium saera* – цибуля городня (*alium* – часник+ *saera* – цибуля).

Окрему групу становлять видові епітети, утворені від власних назв (епоніми). Такі епітети можуть бути виражені як іменником у формі родового відмінка, так і прикметником, узгодженим з іменником. У латинських номенклатурних найменуваннях прийнято писати епоніми з малої букви, а в українських – з великої. Наприклад: *Triticum timopheevii* – пшениця Тимофєєва.

У ботанічній номенклатурі інколи видовий епітет може бути виражений двома словами, які пишуть через дефіс. Наприклад: *Capsella bursa-pastoris* – грицики звичайні (*capsella*, ae, f – коробочка; *bursa*, ae, f – сумка; *pastor*, oris, m – пастух).

Українські назви видів рослин і тварин не завжди відповідають латинським. Наприклад: *Pinus silvestris* – сосна звичайна (досл. лісова).

У зоологічній номенклатурі в ролі видових епітетів часто виступають слова, які повторюють видову назву (тавтоніми). Наприклад: *Anser anser* – гуска сіра.

Якщо в тексті наводиться декілька видів одного роду, то рід повністю вказують лише один раз, а потім позначають початковою літерою з крапкою:

Raeonia albiflora – півонія білокріткова

R. daurica – п. даурська

R. officinalis – п. лікарська

R. tenuifolia – п. тонколиста.

У повній науковій назві виду рослини чи тварини після видового епітета вказують прізвище автора, що оприлюднив цю назву:

Equisetum arvense L. – хвощ польовий (Лінней).

Схема граматичного аналізу біноміальних термінів

- 1) латинська назва – переклад;
- 2) аналіз за кількістю компонентів, вид синтаксичного зв'язку (узгоджене означення, неузгоджене означення, прикладка);
- 3) родова назва (частина мови, рід, відміна, відмінок, число);
- 4) видовий епітет (частина мови, рід, відміна, відмінок, число).

Наприклад:

Triticum durum – пшениця тверда.

Біноміальна назва (узгоджене означення).

Родова назва: *triticum*, іменник, середній рід, II відміна, Nom. Sing.

Видовий епітет: *durum*, прикметник, середній рід, II відміна, Nom. Sing.

Allium caera – цибуля городня.

Біноміальна назва (прикладка).

Родова назва: *allium*, іменник, середній рід, II відміна, Nom. Sing.

Видовий епітет: *caera*, іменник, жіночий рід, I відміна, Nom. Sing.

Назви родин рослин і тварин

Назви родин тварин і рослин – це субстантивовані прикметники першої відміни в **Nom. Plur.**

Назви родин рослин утворюють шляхом додавання суфікса **-ace** і закінчення **Nom.Plur** першої відміни **-ae** до основи (назва родин рослин = **основа іменника + ace + ae**):

Rosa – роза (**Ros + ace + ae** → Rosaceae – розові);

Mimōsa – мімоза (**Mimos + ace + ae** → Mimosaceae – мімозові).

Назви родин тварин утворюються від основи іменника плюс суфікс **-id** і закінчення **Nom.Plur** першої відміни **-ae** (назва родин тварин = **основа іменника + id + ae**):

Rana – жаба (**Ran + id + ae** → Ranidae – жаби);

Ciconia – лелека (**Cicon + id + ae** → Ciconidae – лелекові).

Тема 7: Друга відміна іменників. Правило середнього роду. Суфікси іменників другої відміни. Грецькі дублетні позначення латинських іменників другої відміни. Ablativus Iocī. Латинські назви гібридів і культурних рослин

Література

Базова

Література

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.

2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.

3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.

4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.

2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.

3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.

4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Друга відміна іменників (*Declinatio secunda*)

До другої відміни належать іменники чоловічого та середнього родів, які у **Gen.Sing** закінчуються на **-i**.

Іменники чоловічого роду (**m**) у **Nom.Sing** мають закінчення **-us**, **-er**, а середнього роду (**n**) – закінчення **-um**. Наприклад: *musculus*, *i*, *m* – м'яз, *oculus*, *i*, *m* – око, *ramus*, *i*, *m* – гілка, *magister*, *magistri*, *m* – вчитель, *cancer*, *cancri*, *m* – рак, *collum*, *i*, *n* – шия, *spatium*, *ii*, *n* – простір.

Зразок відмінювання

	Singulāris	Plurālis	Singulāris	Plurālis
Nom.	nervus	nerv-i	puer	puēr-i
Gen.	nerv-i	nerv-ōrum	puēr-i	puer-ōrum
Dat.	nerv-o	nerv-is	puēr-o	puēr-is
Acc.	nerv-um	nerv-os	puēr-um	puēr-os
Abl.	nerv-ō	nerv-is	puēr-ō	puēr-is

NB!: Іменники середнього роду (**n**) в латинській мові мають такі особливості при відмінюванні:

- закінчення називного і знахідного відмінків як однини, так і множини у них співпадають;
- називний і знахідний відмінки множини закінчуються на **-a**.

Зразок відмінювання

	Singulāris	Plurālis
Nom.	cavum	cav-a
Gen.	cav-i	cav-ōrum
Dat.	cav-o	cav-is
Acc.	cav-um	cav-a
Abl.	cav-ō	cav-is

До середнього роду другої відміни належать також грецькі іменники, які зберегли своє грецьке закінчення **-on**: *ganglion*, *i*, *n* – нервовий вузол, *encephalon*, *i*, *n* – головний мозок. Іменники грецького походження із закінченням **-on** змінюються за зразком середнього роду.

До другої відміни належать також іменники жіночого роду (**f**), які в називному відмінку однини мають закінчення **-us**, а в родовому відмінку однини – закінчення **-i**, та означають: назви дерев, кущів, країн, островів: *Malus*,

i, f – яблуня, Aegyptus, i, f – Єгипет, Cyprus, i, f – Кіпр; загальні іменники: alvus, i, f – живіт, черево atōmus, i, f – атом, crystallus, i, f – кристал, humus, i, f – земля, ґрунт, methōdus, i, f – метод, periōdus, i, f – період.

Суфікси іменників I і II відмін

Суфікси **-ūl-**, **-ōl-**, **-cūl-**, додані до основи іменників, надають їм зменшувальне значення. При цьому рід іменника не змінюється. Наприклад: foliōlum, i, n – листочок (від folium (n) – листок), ramūlus, i, m – гілочка (від ramus (m) – гілка).

Суфікс **-men-** вказує на дію або результат дії. Наприклад: ligamentum, i, n – зв'язка (від ligo – зв'язую), ornamentum, i, n – прикраса (від orno – прикрашаю).

Суфікс **-ari-** утворює слово, яке означає місце, приміщення. Наприклад: vivarium, ii, n – віварій, приміщення для тварин (від vivo – живу), instrumentarium, ii, n – інструментарій (від instruo – будую, розробляю).

Латино-грецькі дублети іменників

Латинський іменник	Грецький відповідник	Значення
anīmus	psyche, psych-	душа, духовна сила
aurum	chryso-	золото
caecum	typhlon, typhl-	сліпа кишка
cancer	carcin-	краб, рак
cavum	antron, antr-	порожнина, печера
cerebrum	encephalon, encephal-	головний мозок
cibus	trophe, troph-	їжа, живлення
cilium	blepharo-	вія, війка
connubium	gamo-	шлюб
crassum	colon, col-	товста кишка
digītus	dactylos, dactyl-	палець
filum	nemato-	нитка
folium	phyllo-, -phyllus	листок
humērus	brachion, brachi-	плечова кістка
initium	archeo-, archi-	початок
intestīnum	enteron, enter-	кишка
labium	cheilos, cheil-	губа
ligamentum	desmos, desm-	зв'язка
locus	topos, top-	місце
lupus	lyco-	вовк
muscūlus	mys, myos, my(o)	м'яз

muscus	bryo-	МОХ
nasus	rhis, rhinos, rhin-	НІС
nervus	neuron, neur-	НЕРВ
nodus	ganglion, gangli-	ВУЗОЛ
ocūlus	ophthalmos, ophthalm-	ОКО
palātum	uranos, uran-	ПІДНЕБІННЯ
pilus	trich-	ВОЛОССЯ
ramus	clado-	ГІЛКА
rostrum	rhyncho-	ДЗЬОБ
saxum	litho-	КАМІНЬ, СКЕЛЯ
sebum	steat-	ЖИР, САЛО
somnus	hypnos, hypn-	СОН
stagnum	limno-	СТАВ, ОЗЕРО
utērus	metra, metr-, hystera	МАТКА
venēnum	toxicos, toxic-	ОТРУТА
ventricūlus	gaster, gastros, gastr-	ШЛУНОК
vir	andro-, -andr-	ЧОЛОВІК

Вживання Ablatīvus для позначення місця (Ablatīvus loci)

Прийменник **in** в латинській мові (як і в українській) має подвійне керування залежно від питання – куди? (**Acc.**), де? (**Abl.**):

in arīce – на верхівці; in silvā (is) – в лісі (лісах); in caulībus – на стеблах; in horto – в саду; in marginībus – по краях.

В описах рослин **Abl. loci** вживається без прийменника:

cellūla polis acūta – клітина на полюсах гостра;

bractea arīce acuta – прицвіток на верхівці загострений;

bracteae aricībus acūtae – прицвітки по верхівках загострені;

folia marginībus dentata – листки по краях зубчасті;

vasicūla arice locāta – вакуола, розміщена на верхівці.

Тема 8: Прикметники першої групи. Дісприкметник минулого часу пасивного стану. Латинсько-грецькі дублети прикметників першої групи. Вживання дісприкметника минулого часу пасивного стану в природничій термінології

Література

Базова

Література

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.
2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.
3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (*Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium*). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.
4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.
3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.
4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Прикметники I і II відмін (*Adiectiva primae-secundae declinationis*)

Прикметники, які відмінюються за першою і другою відміною, мають окреме закінчення на кожний рід, а саме: у чоловічому роді вони закінчуються на **-us**, **-er** (як іменники другої відміни чоловічого роду); у жіночому роді на **-a** (як іменники першої відміни); у середньому роді на **-um** (як іменники другої відміни середнього роду).

У словнику прикметник подається в **Nom. Sing.** Повністю наводиться форма чоловічого роду прикметника, а далі – закінчення жіночого й середнього родів. Наприклад: *latus, lata, latum* – широкий, широка, широке; *albus, alba, album* – білий, біла, біле; *niger, nigra, nigrum* – чорний, чорна, чорне; *ruber, rubra, rubrum* – червоний, червона, червоне.

У прикметниках на **-er** голосний **e** при відмінюванні, як правило, випадає. Зберігається **e** в основі прикметників *asper, aspēra, aspērūm* – шорсткий, *prospēr, prospēra, prospērūm* – сприятливий, *miser, misēra, misērūm* – нещасний, *tener, tenēra, tenērūm* – ніжний, *liber, libēra, libērūm* – вільний та у тих прикметників, що закінчуються на **-fer** і **-ger**. Наприклад: *crucifēr, crucifēra, crucifērūm* – хрестоцвітний.

Прикметники жіночого роду на **-a** відмінюються за першою відміною, прикметники чоловічого роду на **-us, -er** та прикметники середнього роду на **-um** відмінюються за другою відміною

	Singularis		
	masculinum	femininum	neutrum
Nom.	lat-us	lat-a	lat-um
Gen.	lat-i	lat-ae	lat-i
Dat.	lat-o	lat-ae	lat-o
Acc.	lat-um	lat-am	lat-um
Abl.	lat-ō	lat-ā	lat-ō
	Pluralis		
	masculinum	femininum	neutrum
Nom.	lat-i	lat-ae	lat-a
Gen.	lat-ōrum	lat-ārum	lat-ōrum
Dat.	lat-is	lat-is	lat-is
Acc.	lat-os	lat-as	lat-a
Abl.	lat-is	lat-is	lat-is

Прикметник звичайно ставиться після іменника, до якого він відноситься, і узгоджується з ним у роді, числі й відмінку (але не обов'язково у відміні). Наприклад: *muscūlus latus* – широкий м'яз, *vena profunda* – глибока вена, *ligamentum transversum* – поперечна зв'язка.

Якщо іменник і прикметник належать до різних відмін, то вони відмінюються відповідно до своєї відміни (іменник за своєю відміною, а прикметник за своєю). Наприклад: *collēga* (I) *verus* (II) – справжній товариш.

Зразки відмінювання іменників з прикметниками

Muscūlus latus – широкий м'яз.

	Singularis	Pluralis
Nom.	muscūlus latus	muscūl-i lat-i
Gen.	muscūl-i lat-i	muscul-ōrum lat-ōrum
Dat.	muscūl-o lat-o	muscūl-is lat-is
Acc.	muscūl-um lat-um	muscūl-os lat-os
Abl.	muscūl-ō lat-ō	muscūl-is lat-is

Vena profunda – глибока вена.

	Singularis	Pluralis
Nom.	vena profunda	ven-ae profund-ae
Gen.	ven-ae profund-ae	ven-ārum profund-ārum
Dat.	ven-ae profund-ae	ven-is profund-is
Acc.	ven-am profund-am	ven-as profund-as
Abl.	ven-ā profund-ā	ven-is profund-is

Ligamentum transversum – поперечна зв'язка.

	Singularis	Pluralis
Nom.	ligamentum transversum	ligament-a transvers-a
Gen.	ligament-i transvers-i	ligament-ōrum transvers-ōrum
Dat.	ligament-o transvers-o	ligament-is transvers-is
Acc.	ligament-um transvers-um	ligament-a transvers-a
Abl.	ligament-ō transvers-ō	ligament-is transvers-is

Суфікси прикметників I і II відмін

Суфікси **-e-**, **-ace-** утворюють прикметники, які вказують на речовину, з якої що-небудь зроблено: *ferreus*, a, um – залізний.

Суфікси **-os-**, **-lent-** утворюють прикметники, що мають відтінок численності, багатства: *aquōsus*, a, um – водний, водяний.

Прикметники з суфіксом **-ide-** означають подібність: *xiphoideus*, a, um – мечовидний.

Прикметники з суфіксами **-in-**, **-ic-**, **-i-** означають належність, відношення до предмета, місця: *palatīnus*, a, um – піднебінний, *medius*, a, um – середній.

Суфікси **-ic-**, **-os-** утворюють прикметники, які вживаються в хімічній номенклатурі в назвах кислот: *Acīdum nitrōsum* – азотиста кислота.

Перехід прикметників в іменники (субстантивация)

Із класу прикметників виділяється група слів, які без пояснювальних іменників набули предметного значення, субстантивувалися і, таким чином, перейшли в розряд іменника, що мається на увазі. Так, наприклад, спочатку вживався двослівний термін *intestinum rectum* – пряма кишка, згодом іменник *intestīnum* відпав, а прикметник *rectum* почав вживатися як іменник *rectum*, i, n – пряма кишка.

Серед субстантивованих прикметників в анатомічній термінології найчастіше вживаються: *caecum*, i, n – сліпа кишка, *duodēnum*, i, n – дванадцятипала кишка, *ileum*, i, n – клубова кишка, *colōn*, i, n – ободова кишка, *vagus*, i, m – блукаючий нерв, *intīma*, ae, f – внутрішня оболонка судин.

Дієприкметник минулого часу доконаного виду пасивного стану (Participium perfecti passīvi)

Participium perfecti passīvi утворюється від основи супіна. Для цього від супіна (третя дієслівна форма) слід відкинути закінчення **-um** і додати закінчення **-us** для чоловічого роду, **-a** – для жіночого роду, **-um** – для середнього роду.

muto, āvi, ātum, āre	mutat-	mutātus, mutāta, mutātum – змінений, а, е
video, vidī, visum, ēre	vis-	visus, visa, visum – побачений, а, е
tego, tegi, tectum, ěre	tect-	tectus, tecta, tectum – вкритий, а, е
vestio, īvi, ītum, ĩre	vestit-	vestītus, vestīta, vestītum – покритий, а, е

Дієприкметники минулого часу доконаного виду пасивного стану відмінюються як прикметники I та II відмін та узгоджуються з іменником у роді, числі та відмінку. Наприклад:

exsicco, exsiccāvi, exsiccātum, exsiccāre – висушувати,
 exsiccātus, a, um – висушений, а, е,
 herba exsiccāta – висушена трава,
 ramus exsiccātus – висушена гілка,
 folium exsiccātum – висушений листок.

Латинсько-грецькі дублети прикметників першої групи

Латинський прикметник	Грецький відповідник	Значення
acutus, a, um	acro-, oху-	гострий
aequus, a, um	iso-	рівний
albus, a, um	leucos, leuc-	білий,
aliēnus, a, um	xenos, xen-	чужий
alter, a, um	allos, allo-	інший
angustus, a, um	stenos, sten-	вузький
caecus, a, um	typhlos, typhl-	сліпий
crassus, a, um	pachys, pachy-	товстий
creber, bra, brum	dasy-	частий, густий
densus, a, um	pycno-	густий
diversus, a, um	hetero-	різний
durus, a, um	scleros, scler-	твердий
flavus, a, um	xanthos, xanth-	жовтий
glaber, bra, brum	gymno-	голий, гладкий
griseus, a, um	polis, poli(o)-	сірий
integer, gra, grum	holo-	цілий, непорушний

latus, a, um	platy-	широкий
longus, a, um	dolicho-	довгий
magnus, a, um	megas, mega- macros, macr-	великий
medius, a, um	mesos, mes-	середній
multus, a, um	polys, poly-	численний
niger, gra, grum	melas, melan-	чорний
novus, a, um	neos, neo-	новий
parvus, a, um	oligos, olig- micros, micr-	малий
paucus, a, um	oligos, olig-	малий
proprius, a, um	autos, auto-	власний
rarus, a, um	span-	рідкісний
rectus, a, um	proctos, proct- orthos, orth-	прямий
ruber, bra, brum	erythros, erythr-	червоний
spurius, a, um	pseud-, pseudo-	несправжній
tardus, a, um	bradys, brady-	повільний

Тема 9: Третя відміна іменників. Приголосний тип. Голосний тип. Мішаний тип. Суфікси іменників третьої відміни. Латинсько-грецькі дублети іменників третьої відміни

Література

Базова

Література

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.
2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.
3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.
4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Латинська мова: Навчальний посібник для студентів біологічних факультетів / Укл. Т.Д.Попова. Чернівці: Рута, 2003. 60 с.
3. Латинська мова: Посібник (для студентів біологічного факультету) / Укл. Барбіл О.В., Дацьо О.Г. Ужгород : Ужгородський ун-т, 2002. 100 с.
4. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник / І.С.Макар. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.
5. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.
6. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Словникова форма іменників третьої відміни

До третьої відміни належать іменники всіх трьох родів, які в **Nom.Sing** мають різні закінчення, а в **Gen.Sing** – закінчення **-is**.

У словнику іменники третьої відміни записуються за загальним правилом, тобто у **Nom.Sing** і **Gen.Sing**, але у **Gen.Sing** звичайно вказується не тільки закінчення **-is**, але й останні склади основи: *ordo, ĩnis, m* – порядок, ряд; *regio, ōnis, f* – область, країна; *caput, ĩtis, n* – голова.

Якщо основа у **Nom.Sing.** і **Gen.Sing.** однакова, то в словнику вказується тільки закінчення **Gen.Sing.** – **-is**: *caulis, is, m* – стебло, *auris, is, f* – вухо, *animal, is, n* – тварина.

Рід іменників третьої відміни

До чоловічого роду третьої відміни належать іменники, які мають такі закінчення в **Nom.** і **Gen. Sing.**:

-o	-ĭnis	<i>homo, homĭnis</i>	людина
	-ōnis	<i>pulmo, pulmōnis</i>	легеня
-or	-ōris	<i>odor, odōris</i>	запах
-os	-oris	<i>flos, floris</i>	квітка
-er	-ĕris	<i>vomer, vomĕris</i>	леміш
	-ēris	<i>trochanter, trochantĕris</i>	вертлюг
-es (нерівноскл.)	-ĕdis	<i>pes, pedis</i>	нога, стопа
	-ĕtis	<i>paries, pariĕtis</i>	стінка
-ex	-ĭcis	<i>apex, apĭcis</i>	верхівка

Винятки: mater, matris, f – мозкова оболонка; gaster, gastris, f – шлунок; arbor, ōris, f – дерево, Carex, carīcis, f – осока, os, ossis, n – кістка; os, oris, n – рот; tuber, eris, n – горб; cor, cordis, n – серце, Acer, Acēris, n – клен, Papāver, ěris, n – мак, Piper, ěris, n – перець.

До жіночого роду третьої відміни належать іменники, які мають такі закінчення в Nom. і Gen. Sing.:

-as	-ātis	tuberositas, tuberositātis	горбистість
-is	-is	auris, auris	вухо
-es	-is	vulpes, vulpis	лисиця
-s	-tis	pars, partis	частина
-us	-ūtis	salus, salūtis	ковадло
	-ūdis	palus, palūdis	болото
-x	-icis	cervix, cervicis	шийка
	-gis	phalanx, phalangis	фаланга
-do	-īnis	longitūdo, longitudīnis	довжина
-go	-īnis	cartilāgo, cartilagīnis	хрящ
-io	-ōnis	regio, regiōnis	ділянка

Винятки: atlas,antis, m – атлант, перший шийний хребець; tendo, īnis, m – сухожилок; margo, īnis, m – край; axis, axis, m – вісь, другий шийний хребець; canalis, is, m – канал; caulis, is, m – стебло, mas, maris, m – чоловік, самець, Cucūmis, ěris, m – огірок, piscis, is, m – риба, vermis, is, m – черв'як, sanguis, is, m – кров; dens, dentis, m – зуб; calyx, ucis, m – чашечка, thorax, ācis, m – грудна клітка; cossux, cossugis, m – куприк; fornix, ĩcis, m – склепіння; larynx, laryngis, m – гортань; pharynx, pharyngis, m – глотка, горло; varix, varīcis, m – венозний вузол; Ribes, is, n – порічки, смородина, vas, vasis, n – судина; pancreas, pancreātis, n – підшлункова залоза.

До середнього роду третьої відміни належать іменники, які мають такі закінчення в Nom. і Gen. Sing.:

-c	-tis	lac, lactis	молоко
-e	-is	rete, retis	сітка
-n	-īnis	semen, semīnis	насіння
-t	-ītis	caput, capītis	голова
-ma	-ātis	diaphragma, diaphragmātis	діафрагма
-ur	-ōris	jecur, jecōris	печінка
-us	-ěris	ulcus, ulcěris	виразка

	-ōris	corpus, corpōris	тіло
	-uris	crus, cruris	ніжка
-l	-lis	fel, fellis	жовч
-ar	-āris	exemplar, exemplāris	зразок

Винятки: Lichen, ěnis – лишайник, aden, adēnis, m – залоза, лімфатичний вузол; lien, liēnis, m – селезінка; pecten, pectīnis, m – гребінь; ren, renis, m – нирка; splen, splenis, m – селезінка; phren, phrenis, f – діафрагма, розум, sal, salis, m – сіль, Lepus, ōris, m – заєць, Mus, Muris, m – миша .

Особливості іменників третьої відміни:

1. Іменники третьої відміни в **Nom.Sing** мають різні закінчення, навіть в одному й тому ж самому роді.

2. У третій відміні основа іменників здебільшого неповна в **Nom.Sing**, тобто основа іменника третьої відміни не може виділятися із **Nom.Sing**. Для виділення основи потрібен **Gen.Sing**, який подається другою формою іменника в словнику. Від цієї форми, відкидаючи закінчення **-is**, отримуємо основу.

3. За закінченням основи іменники третьої відміни поділяються на три групи (класи, типи (classis)): **приголосний, голосний, мішаний**.

Поділ іменників на групи

Classis consonans (приголосна група): належать іменники всіх трьох родів (нерівноскладові, які в **Gen.Sing** мають більшу кількість складів, ніж в **Nom.Sing**), основа яких закінчується на один приголосний. Наприклад: leo, leōnis, m – лев; flos, flōris, m – квітка; aēr, aēris, m – повітря; pes, pedis, m – стопа; cortex, cortices, m – кора; color, colōris, m – колір; apex, apices, f – верхівка; ordo, ordīnis, f – порядок, ряд; derma, dermātis n – шкіра; cortīcis, m – кора; apex, apīcis, f – верхівка; articulatio, ōnis, f – суглоб.

Classis vocālis (голосна група): належать іменники середнього роду, які в **Nom.Sing** мають закінчення **-e, -al, -ar**. Наприклад:

-e: rete, is, n – сітка; **-al:** anīmal, animālis – тварина; **-ar:** exemplar, exemplāris – приклад, зразок.

Classis mixta (мішана група): належать іменники чоловічого і жіночого роду:

а) рівноскладові (які в **Nom.Sing** і **Gen.Sing** мають рівну кількість складів): auris, is, f – вухо; cutis, is, f – шкіра; avis, is, f – птах; piscis, is, m) – риба; caulis, is m – стебло;

б) нерівноскладові, основа яких закінчується на два приголосних:

glans, glandis (f) – жолудь; pars, partis, f – частина; cor, cordis, n – серце; dens, dentis, m – зуб; os, ossis, n – кістка.

Таблиця відмінкових закінчень іменників третьої відміни

Число	Singularis			Pluralis		
	рід			рід		
Відмінки	m	f	n	m	f	n
Nom.	Різні			-es	-es	-a, -ia
Gen.	-is	-is	-is	-um, -ium	-um, -ium	-um, -ium
Dat.	-i	-i	-i	-ībus	-ībus	-ībus
Acc.	-em	-em	=Nom.	-es	-es	-a, -ia
Abl.	-e, -i	-e, -i	-e, -i	-ībus	-ībus	-ībus

NB!: Різницю у відмінкових закінченнях приголосної, голосної і мішаної груп іменників третьої відміни показує таблиця:

Група	Відмінки		
	Abl.Sing	Gen.Sing	Nom.Plur, Acc.Plur (середній рід)
приголосна	-e	-um	-a
голосна	-i	-ium	-ia
мішана	-e	-ium	-a

Іменники чоловічого і жіночого родів третьої відміни відмінюються однаково.

Відм.	Приголосна група		Мішана група		Голосна група
	m	n	f	n	n
Singularis					
Nom.	homo	corpus	pars	cor	exemplar
Gen.	homīnis	corpōris	partis	cordis	exemplāris
Dat.	homīni	corpōri	parti	cordi	exemplāri
Acc.	homīnem	corpus	partem	cor	exemplar
Abl.	homīne	corpōre	parte	corde	exemplari
Pluralis					
Nom.	homīnes	corpōra	partes	corda	exemplaria
Gen.	homīnum	corpōrum	partium	cordūm	exemplarium
Dat.	hominībus	corpōribus	partibus	cordībus	exemplarībus
Acc.	homīnes	corpōra	partes	corda	exemplaria

Abl.	hominībus	corpōrībus	partībus	cordībus	exemplarībus
-------------	------------------	-------------------	-----------------	-----------------	---------------------

Суфікси іменників III відміни

Суфікс **-or-** утворює іменники чоловічого роду, які називають:

а) діючу особу. Наприклад:

doctor, ōris (m) – доктор (вчений ступінь), вчений, лікар (від doceo – навчаю);

б) предмет, який виконує дію. Наприклад:

abductor, ōris (m) – відвідний м'яз (від abduco – відводжу);

с) фізичний або духовний стан. Наприклад:

liquor, ōris (m) – рідина (від liquor, liqui – бути рідким, текти),

dolor, ōris (m) – біль (від doleo – страждаю).

Суфікс **-io-** утворює іменники жіночого роду, що називають дію або результат дії. Наприклад:

descriptio, ōnis (f) – опис (від describo – описую),

deformatio, ōnis (f) – деформація (від deformato – викривляю, спотворюю).

Суфікси **-tas-**, **-tudo-** утворюють іменники жіночого роду, що означають якість або абстрактні поняття. Наприклад:

latitudo, dīnis (f) – ширина (від latus, a, um – широкий),

valetudo, dīnis (f) – здоров'я (від valeo – я є здоровим),

cavitas, tātis (f) – порожнина (від cavus, a, um – порожній, видовбаний),

qualitas, tātis (f) – якість (від qualis, e – який).

Суфікс **-men-** утворює іменники середнього роду, які називають засіб або результат дії. Наприклад:

foramen, īnis (n) – отвір (від formo – утворюю),

medicamen, īnis (n) – ліки (від medeor – лікую).

Суфікс **-om-** утворює іменники середнього роду, які вказують на пухлину.

Наприклад:

lipōma, mātis – жирова пухлина (від гр. lipos – жир).

Суфікс **-itis** вказує на запальний процес і утворює іменники від основ, що означають назву органа. Наприклад:

bronchītis, bronchitīdis, f – бронхіт (від bronchus, i, m – бронх).

Суфікс **-ōs-** утворює іменники, які вказують на назви хвороб незапального процесу. Наприклад:

acidōsis, is, f – збільшення вмісту кислих речовин у крові і тканинах (від acidum, i, n – кислота).

Латинсько-грецькі дублети іменників третьої відміни

Латинський іменник	Грецький відповідник	Значення
--------------------	----------------------	----------

abdomen, inis, n	lapara, lapar-	живіт
aër, aëris, n	pneumat, pneumatos	повітря
anguis, is, m	ophi-, -ophis	змія
animal, alis, n	zoo-	тварина
apex, icis, m	acron, acr-	верхівка
arbor, oris, f	dendro-	дерево
articulatio, onis, f	arthron, arthr-	суглоб
auris, is, f	ot-, oto-	вухо
avis, is, f	ornitho-	птаха
canis, is, m	cyno-	собака
caput, it is, n	cephale, kephale	голова
color, oris, m	chromato-, chromo-	колір
cor, cordis, n	cardia, cardi-	серце
corpus, ōris, n	soma, somatos	тіло
cutis, is, f	derma, dermat-	шкіра
dens, dentis, m	odus, odont-	зуб
ensis, is, m	xiphi-, xipho-	меч
flumen, inis, n	potamo-	ріка
germen, inis, n	blasto-, -blastus	зародок, паросток
glans, glandis, f	balano-	жолудь
homo, inis, m	anthropos, anthrop-	людина
humor, oris, m	hydro-	волога
fel, fellis, n	chole, chol-	жовч
lac, lactis, n	gal-, galacto-	молоко
mater, tris, f	meninx, mening-	мозкова оболонка
mens, mentis, f	phren, phren-	розум, думка
odor, oris, m	osm-, osmo-	запах
os, oris, n	stoma, stomat-	рот
os, ossis, n	osteon, oste-, ost-	кістка
nix, nivis, f	chiono-	сніг
palus, udis, f	heleo-	болото
pectus, ōris, n	stethos, sthet-	груди
pes, pedis, m	pus, podos, pod-	нога, стопа
piscis, is, m	ichtyo-	риба
pulmo, ōnis, m	pneumon, pneum-	легеня
radix, icis, f	rhizo-	корінь
ren, renis, m	nephros, nephr-	нирка

sanguis, inis, m	haema, haemat-	кров
sol, solis, m	helios, heli-	сонце
stamen, inis, n	-andrus	тичинка
tumor, oris, m	oncos, onc-	пухлина
tendo, ĩnis, m	tenon, ten-	сухожилок
tempus, ħris, n	chronos, chron-	час
tepor, oris, m	thermo-	теплота
unguis, is, m	onyx, onychos, onych-	ніготь
vas, vasis, n	angion, angi-	судина
viscus, ěris, n	splanchnon, splanchn-	внутрішні органи

Тема 10: Прикметники третьої відміни. Дієприкметник теперішнього часу активного стану. Грецькі дублетні позначення латинських прикметників третьої відміни. Дієприкметник теперішнього часу активного стану в біологічній термінології.

Література

Базова

Література

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.
2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.
3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.
4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.
3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.

4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Прикметники третьої відміни

Прикметники третьої відміни залежно від кількості родових закінчень в **Nom.Sing** поділяються на три підгрупи:

1. Прикметники з трьома родовими закінченнями: в чоловічому роді – **-er**, в жіночому роді – **-is** і в середньому роді – **-e**. Наприклад:

saluber, salubris, salubre – цілющий, цілюща, цілюще;

acer, acris, acre – гострий, гостра, гостре.

2. Прикметники з двома закінченнями: в чоловічому і жіночому роді в **Nom.Sing** спільне закінчення – **-is**, а в середньому роді – **-e**. Наприклад:

brevis, e – короткий, коротка, коротке;

laterālis, e – боковий, бокова, бокове.

3. Прикметники з одним закінченням для всіх трьох родів. У **Nom.Sing** вони закінчуються на **-r**, **-s**, **-x**.

Прикметники з одним закінченням записуються у словниках як іменники третьої відміни, повністю у називному відмінку однини, після чого подається закінчення родового відмінка однини разом з частиною основи. Наприклад:

biceps, bicipītis – двоголовий, двоголова, двоголове; simplex, ĩcis – простий, проста, просте; par, paris – рівний, рівна, рівне.

Основу прикметників з трьома і двома родовими закінченнями визначають за називним відмінком однини прикметника жіночого роду, відкинувши закінчення **-is**:

Nominativus

acer, acris, acre

brevis, breve

Основа

acr-

brev-

Основу прикметників з одним родовим закінченням визначають за родовим відмінком однини, відкинувши закінчення **-is**:

Nominativus

simplex

Genetivus

simplĭcis

Основа

simplĭc-

Усі прикметники третьої відміни відмінюються як іменники голосного типу третьої відміни.

Зразки відмінювання прикметників третьої відміни

1. acer, acris, acre – гострий, гостра, гостре:

	Singulāris			Plurālis	
	m	f	n	m, f	n
Nom.	acer	acris	acre	acres	acria
Gen.	acris	acris	acris	acrium	acrium

Dat.	acri	acri	acri	acrībus	acrībus
Acc.	acrem	acrem	acrem	acres	acria
Abl.	acri	acri	acri	acrībus	acrībus

2. brevis, e – короткий, коротка, коротке:

	Singulāris		Plurālis	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	brevis	breve	breves	brevia
Gen.	brevis	brevis	brevium	brevium
Dat.	brevi	brevi	brevībus	brevībus
Acc.	brevem	breve	breves	brevia
Abl.	brevi	brevi	brevībus	brevībus

3. simplex, ĩcis – простий, проста, просте:

	Singulāris		Plurālis	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	simplex	simplex	simplices	simplicia
Gen.	simplicis	simplicis	simplicium	simplicium
Dat.	simplici	simplici	simplicibus	simplicibus
Acc.	simplicem	simplex	simplices	simplicia
Abl.	simplici	simplici	simplicibus	simplicibus

Узгодження прикметників третьої відміни з іменниками

Прикметники третьої відміни, так само як прикметники першої і другої відмін, узгоджуються з іменниками в роді, числі і відмінку. Наприклад: herba recens – свіжа трава, (herba, ae, f – трава; recens, ntis - свіжий); musculus brevis – короткий м'яз, (musculus, i, m - м'яз; brevis, e - короткий); flos silvester – лісова квітка (flos, floris, m – квітка; silvester, stris, stre - лісовий).

NB!: У сполученнях herba recens і musculus brevis прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі, відмінку, але не у відміні (herba – перша відміна, recens – третя відміна). У сполученні flos silvester прикметник silvester узгоджується з іменником у роді, числі, відмінку і у відміні.

Суфікси прикметників III відміни

1. **-ālis(e), -āris(e)** – утворюють прикметники зі значенням часу або місця: ulnāris, e – ліктьовий (ulna, ae, f – лікоть); polāris, e – полярний (polus, i, m – полюс).
2. **-bīlis, -īlis** – позначають схильність до певної якості, пасивну можливість певної дії:

fragīlis, e – крихкий; mobilis, e – рухомий.

3. **-ensis, -iensis** – утворюють відносні прикметники від назв місцевості, адміністративних одиниць:

canadensis, e – канадський; chinensis (sinessis), e – китайський.

4. **-esc (ens), -ntis** – з допомогою цього суфікса та закінчення **-ens** від основ прикметників, іменників та дієслів утворюються нові прикметники зі значенням подібності, неповної якості, початку переходу в нову якість:

nigrescens, ntis – темнуватий (niger, gra, grum – чорний);

flavescens, ntis – жовтуватий (flavus, a, um – жовтий).

5. **-oides, -ides, -opsis** – уніфіковані суфікси містять грецькі елементи **eidos** – вид та **opsis** – вид, образ і перекладаються – видний.

deltoideus, a, um – дельтовидний.

6. **-formis, e** – суфікс у вигляді уніфікованого закінчення, що вказує на подібність та перекладається як – видний:

cordiformis – серцевидний.

Латинсько-грецькі дублети прикметників третьої відміни

Латинський прикметник	Грецький відповідник	Значення
acer, acris, acre	oxy-	гострий
aequālis, e	homoios, homos	рівний
apicālis, e	acr-, acro-	верхній, верхівковий
brevis, e	brachys, brachy-	короткий
celer, is, e	tachys, tachy-	швидкий
dulcis, e	glycys, glycy-	солодкий
duplex, icis	diplo-	подвійний, парний
gravis, e	barys, baro-	тяжкий
latens, entis	cryptos, crypt-	прихований
mollis, e	malacos, malac-	м'який
omnis, e	pan, pant-	весь, всякий
par, paris	isos, iso-	рівний
rigens, entis	scler-	шорсткий
senīlis, e	geron, geront-	старечий
simīlis, e	homo-, homoe-	подібний, рівний
simplex, icis	haplo-	простий
tenuis, e	lept-	тонкий
virīdis, e	chlor-	зелений

Дієприкметник теперішнього часу активного стану (Participium praesentis actīvi)

У природничій термінології є ряд термінів, які за формою подібні до прикметників III відміни третьої підгрупи із закінченням *-ns*, але є дієприкметниками теперішнього часу активного стану. Такі дієприкметники утворюються додаванням до основи **praesentis verbi** формантів *-ns* (у першій і другій дієвідміні) та *-ens* (у третій і четвертій дієвідміні), *-ntis* (у Gen. Sing.). Наприклад: *laborare – laborans*, *docēre – docens*, *abducere – abducens*, *audire – audiens*. Дієприкметники теперішнього часу активного стану відмінюються за зразком прикметників III відміни з одним закінченням для всіх трьох родів.

	Singularis		Pluralis	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	abducens	abducens	abducentes	abducentia
Gen.	abducentis	abducentis	abducentium	abducentium
Dat.	abducenti	abducenti	abducentibus	abducentibus
Acc.	abducentem	abducens	abducentes	abducentia
Abl.	abducenti	abducenti	abducentibus	abducentibus

Вживання дієприкметника теперішнього часу активного стану в уніномінальних і біноміальних назвах

За допомогою дієприкметників теперішнього часу активного стану утворюються термінів в анатомічній номенклатурі: *aorta ascendens /descendens* (аорта висхідна/низхідна), від *ascendere* (підніматися)/ *descendere* (сходити вниз); *vertebra septima prominens* (сьомий виступаючий хребедь), від *prominere* (виступати вперед).

Найчастіше дієприкметник теперішнього часу активного стану вживається в зоологічній номенклатурі у субстантивованій формі як назви підкласів, рядів, підрядів. Наприклад: *Volantes* (підклас) – літаючі птахи від *volare* – літати, *Ruminantia* (підряд) – жуйні тварини від *ruminare* – жувати, *Natantes* – пінгвіни від *natare* – плавати, *Serpentes* – змії від *serpere* – повзати,

У ботанічній термінології *participia praesentis activi* не мають зв'язку з дієсловом, а виступають у ролі узгоджених означень. Вони вживаються в уніномінальних назвах в якості видового епітета: *Trapa natans* – водяний горіх (*natare* – плавати); *Pulex irritans* – блоха людська (дослівно: подразнююча; *irritare* – подразнювати); *Urtica urens* – жалка кропива (*urere* – палити, пекти); *Trifolium rubens* – конюшина червонувата (*rubere* – червоніти).

Тема 11: Четверта відміна іменників. П'ята відміна іменників. Грецькі дублетні позначення іменників четвертої і п'ятої відміни. Триномінальні та складені назви

Література

Базова

Література

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.
2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.
3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (*Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium*). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.
4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.
3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.
4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Четверта відміна іменників (*Declinatio quarta*)

До четвертої відміни належать іменники чоловічого і середнього родів, які в **Gen.Sing** закінчуються на **-ūs**.

Іменники чоловічого роду (m) в **Nom.Sing** закінчуються на **-us**, а середнього (n) – на **-u**. Наприклад: *fructus, ūs* (m) – плід, *sensus, ūs* (m) – відчуття, *casus, ūs* (m) – випадок, *processus, ūs* (m) – відросток, *spirītus, ūs* (m) – дух, дихання, *cornu, ūs* (n) – ріг, *gelu, ūs* (n) – мороз, *genu, ūs* (n) – коліно.

Зразок відмінювання

	Masculīnum		Netrum	
	Singulāris	Plurālis	Singulāris	Plurālis
Nom.	sinus	sin-us	cornu	corn-ua
Gen.	sin-us	sin-uum	corn-us	corn-uum
Dat.	sin-ui	sin-ībus	corn-ui	corn-ībus
Acc.	sin-um	sin-us	corn-u	corn-ua
Abl.	sin-u	sin-ībus	corn-u	corn-ībus

NB!: До четвертої відміни належать кілька іменників жіночого роду, які в **Nom.Sing** закінчуються на **-us**: manus, ūs (f) – рука, acus, ūs (f) – голка, domus, ūs (f) – дім.

Назви дерев завжди жіночого роду! Наприклад: Quercus, ūs (f) – дуб, Pinus, ūs (f) – сосна.

Вони відмінюються як іменники чоловічого роду четвертої відміни.

Значна кількість іменників четвертої відміни утворена від дієслівних основ. Наприклад: visus, ūs – зір (video, vidi, visum, vidēre); audītus, ūs – слух (audio, audīvi, audītum, audīre); tactus, ūs – дотик (tango, tetīgi, tactum, tangēre).

П'ята відміна іменників (Declinatio quinta)

До п'ятої відміни належать іменники жіночого роду, які в називному відмінку однини мають закінчення **-es**, а в родовому відмінку однини – закінчення **-ei**. Наприклад: res, rei (f) – справа, річ, species, ēi (f) – вид, spes, spei (f) – надія, facies, ēi (f) – обличчя, зовнішній вигляд, поверхня, series, ēi (f) – ряд.

NB!: Іменники dies, ei (m) і meridies, ei (m) – чоловічого роду. Більшість іменників п'ятої відміни мають тільки однину. Множину мають такі іменники: dies, res, species, series.

Зразок відмінювання

	Singulāris	Plurālis
Nom.	res	r-es
Gen.	r-ei	r-ērum
Dat.	r-ei	r-ebus
Acc.	r-em	r-es
Abl.	r-e	r-ebus

Суфікси іменників четвертої і п'ятої відмін

1. Суфікси **-tus-**, **-sus-** утворюють іменники чоловічого роду четвертої відміни, які називають дію. Наприклад: audītus, ūs (m) – слух (від audio, audīvi,

audītum, audīre – слухати), visus, ūs (m) – зір (від video, vidi, visum, vidēre – бачити).

2. Суфікси **-ies-**, **-ities-** утворюють іменники жіночого роду п'ятої відміни, які означають якість. Наприклад: series, ēi (f) – ряд (від sero – з'єдную, сплітаю).

Латинсько-грецькі дублети іменників четвертої і п'ятої відмін

Латинський іменник	Грецький відповідник	Значення
auditus, us, m	acosis, acus, -acusia	слух
cornu, us, n	keras, kerat-	ріг, рогова речовина
foetus, us, m	embryon, embry-	зародок
gelu, us, n	cryos, cry-	холод, мороз
genu, us, n	gony, gon-	коліно
gustus, us, m	geosis, geus-, -geusia	смак
manus, us, m	cheir, chir-	рука, кисть
motus, us, m	kinesis, kines, -kinesia	рух
olfactus, us, m	osme, osm-, -osmia	нюх
partus, us, m	tocos, toc-	пологи
pulsus, us, m	sphygmos, sphygm-	пульс
sensus, us, m	aesthesia, aesthes-	відчуття
textus, us, m	histos, hist-	тканина
visus, us, m	opsis, op(t)-, -opsia	зір
facies, ei, f	prosopon, prosop-	обличчя
rabies, ei, f	lyssa, lyss-	каз
species, ei, f	eidosis, id-	вид

Тема 12: Ступені порівняння прикметників. Суплетивні ступені порівняння прикметників. Недостатні ступені порівняння. Вживання ступеневих форм в природничій термінології. Прислівник

Література

Базова

1. Дяків О.Ю. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей / О.Ю. Дяків, М.Й. Петришин. Івано-Франківськ, 2015. 115 с.

2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368 с.

3. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології/Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. –116 с.
3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.
4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Ступені порівняння прикметників (*Gradus comparatōnis*)

У латинській мові є три ступені порівняння прикметників:

- gradus positīvus** – звичайний,
- gradus comparatīvus** – вищий,
- gradus superlatīvus** – найвищий.

Ступені порівняння мають лише якісні прикметники.

Вищий ступінь утворюється за допомогою суфіксів **-ior-** (для чоловічого і жіночого роду) і **-ius-** (для середнього роду), які додаються до основи прикметника:

Прикметник	Основа	Gradus comparatīvus
latus, a, um – широкий	lat-	latior – ширший, a, latius – ширше
brevis, e – короткий	brev-	brevior, brevius
simplex, ĩcis – простий	simplic-	simplicior, simplicius

Прикметники у вищому ступені відмінюються за приголосним типом третьої відміни.

	Singulāris		Plurālis	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	brevior	brevius	breviōres	breviōra
Gen.	breviōris	breviōris	breviōrum	breviōrum
Dat.	breviōri	breviōri	breviorībus	breviorībus
Acc.	breviōrem	brevius	breviōres	breviōra
Abl.	breviōre	breviōre	breviorībus	breviorībus

Найвищий ступінь порівняння утворюється за допомогою суфікса **-issim-**, який додається до основи прикметника звичайного ступеня, та родових закінчень **-us, -a, -um**:

Positīvus	Основа	Superlatīvus
latus, a, um – широкий	lat-	latissim ^s us, a, um – найширший, a, e
brev ^s is, e – короткий	brev-	brevissim ^s us, a, um
simplex, ĩcis – простий	simplic-	simplicissim ^s us, a, um

Прикметники на **-er** утворюють найвищий ступінь за допомогою суфікса **-rim**, що додається не до основи, а до **Nom.Sing** чоловічого роду та родових закінчень **-us, -a, -um**:

Positīvus	Masculīnum	Superlatīvus
acer, acris, acre	acer	acerrim ^s us, a, um
celer, is, e	celer	celerrim ^s us, a, um

Шість прикметників третьої відміни на **-ilis** утворюють **Superlativus** від основи прикметника звичайного ступеня за допомогою суфікса **-lim-** та родових закінчень **-us, -a, -um**:

Positīvus	Основа	Superlatīvus
facilis, e – легкий	facil-	facil-lim ^s -us, a, um
difficilis, e – тяжкий	difficil-	difficil-lim ^s -us, a, um
similis, e – подібний	simil-	simil-lim ^s -us, a, um
dissimilis, e – неподібний	dissimil-	dissimil-lim ^s -us, a, um
humilis, e – низький	humil-	humil-lim ^s -us, a, um
gracilis, e – стрункий	gracil-	gracil-lim ^s -us, a, um

Усі прикметники в найвищому ступені відмінюються за першою і другою відмінами: чоловічого і середнього роду – за другою відміною, а жіночого роду – за першою відміною.

Прикметники першої і другої відмін, основа яких закінчується на голосний **-e, -i, -u**, утворюють ступені порівняння за допомогою прислівника **magis** – більше (для вищого ступеня) і **maxime** – найбільше (для найвищого ступеня), плюс початкова форма прикметника.

Positīvus	Comparativus	Superlatīvus
necessarius, a, um – необхідний	magis necessarius, a, um	maxime necessarius, a, um

Утворення ступенів порівняння прикметників від різних основ

П'ять прикметників утворюють ступені порівняння від різних основ (суплетивно):

Positīvus	Comparatīvus	Superlatīvus
bonus, a, um – добрий	melior, melius	optimus, a, um
malus, a, um – поганий	peior, peius	pessimus, a, um
magnus, a, um – великий	maior, maius	maximus, a, um
parvus, a, um – малий	minor, minus	minimus, a, um
multus, a, um – численний	plures, plura	plurīmi, ae, a

Неповні ступені порівняння

Деякі прикметники, утворені від прислівників чи прийменників, або зовсім не мають **Positīvus**, або мають його дуже рідко, до того ж із спеціальним значенням. **Comparatīvus** таких прикметників має значення звичайного ступеня.

	Comparatīvus	Superlatīvus
prae – перед	prior, prius – попередній	primus, a, um – перший
prope – близько	proprior, proprius – ближчий	proximus, a, um – найближчий
post – після	posterior, posterius – наступний	postremus, a, um – останній
extra – зовні	exterior, exterius – зовнішній	extremus, a, um – крайній
intra – всередині	interior, interius – внутрішній	intimus, a, um – найглибший
supra – вгорі	superior, superius – вищий	supremus, a, um – найвищий
infra – внизу	inferior, inferius – нижчий	infimus, a, um – найнижчий
ultra – по той бік	ulterior, ulterius – потойбічний	ultimus, a, um – останній

Вживання відмінків при ступенях порівняння

У латинській мові, як і в українській, порівняння може бути сполучникове і безсполучникове. При сполучниковому порівнянні слово, з

яким порівнюється підмет, ставиться у **Nominativus** зі сполучником **quam** (**ніж**). Наприклад:

Pinus est altior quam Iuniperus (Сосна вища, ніж ялівець).

При безсполучниковому порівнянні в українській мові об'єкт порівняння ставиться у родовому відмінку, а в латинській – в орудному (**Ablativus comparatiōnis**). Наприклад:

Pinus est altior Iuniperō (Сосна вища від ялівцю).

Якщо з групи однорідних за якістю предметів виділяється один предмет, який володіє якістю у найвищому ступені, тоді прикметник ставиться в **Superlativus**, а іменник, що позначає групу предметів, вживається в родовому відмінку. Українською мовою перекладаємо його родовим відмінком з прийменником **з, з-поміж**. Наприклад:

Omnium elementōrum Hydrogenium levissimum est (З усіх елементів водень найлегший).

NB!: В анатомічній термінології компаративи **maior**, **maius** і **minor**, **minus** вживаються із значенням звичайного ступеня. Наприклад: *circulus sanguinis minor* – мале коло кровообігу.

Прислівник

Прислівники в латинській мові поділяються на дві групи: самостійні (первинні): *saepe* – часто, *semper* – завжди, *nunc* – тепер, *post* – після, *ubi* – де, коли; та похідні (вторинні), що утворюються від прикметників та дієприкметників.

Утворення похідних прислівників

1. Від прикметників першої та другої відмін прислівники утворюються шляхом додавання до основи прикметника форманта **-e**:

altus, a, um – високий, висока, високе, глибокий, глибока, глибоке,

Gen.Sing. *alti* + e → *alte* – високо, глибоко;

latus, a, um – широкий, широка, широке,

Gen.Sing. *lati* + e → *late* – широко.

Деякі прислівники утворюються при допомозі форманта **-o**:

citus, a, um – швидкий, швидка, швидке,

Gen.Sing. *citi* + o → *cito* – швидко, негайно;

falsus, a, um – фальшивий, фальшива, фальшиве,

Gen.Sing. *falsi* + o → *falso* – неправильно, фальшиво;

incognitus, a, um – невідомий, невідома, невідоме,

Gen.Sing. *incogniti* + o → *incognito* – невідомо.

2. Від прикметників третьої відміни прислівники утворюються шляхом додавання до основи прикметника форманта **-iter**:

brevis, e – короткий, коротка, коротке,

Gen.Sing. brevis + ĩter → brevĭter – коротко;

simplex, e – простий, проста, просте,

Gen.Sing. simpliciſ + ĩter → simpliciĭter – просто.

3. Часто прислівниками виступають прикметники середнього роду:

multus, a, um – численний, численна, численне → multum – багато;

facilis, e – легкий, легка, легке → facile – легко;

cetĕrus, a, um – інший, інша, інше → cetĕrum – зрештою, між іншим.

4. Від прикметників і дієприкметників теперішнього часу активного стану, основа яких закінчується на **-nt** (а називний відмінок однини на **-ns**), прислівники утворюються додаванням до основи форманта **-er**:

sapiens, sapientis – розумний,

Gen.Sing. sapientis + er → sapienter – розумно;

constans, constantis – стійкий,

Gen.Sing. constantis + er → constanter – стійко;

5. Деякі прислівники походять від іменників, від дієслівних форм, а також від прикметників із закінченням **-im**:

partim – частково,

statim – твердо, стійко,

cursim – бігом, поспішно.

Ступені порівняння прислівників

Похідні прислівники, утворені від якісних прикметників, мають вищий і найвищий ступені порівняння.

Вищий ступінь прислівника збігається з вищим ступенем відповідного прикметника у середньому роді однини. Найвищий ступінь прислівники утворюють при допомозі тих самих суфіксів, що і відповідні прикметники, але замість родових закінчень **-us**, **-a**, **-um** виступає закінчення **-e**:

Positīvus	Comparatīvus	Superlatīvus
alte – високо	altius – вище	altiſſime – найвище
cito – швидко	citius – швидше	citissime – найшвидше
fortĭter – сильно	fortius – сильніше	fortissime – найсильніше
celerĭter – швидко	celerius – швидше	celerrime – найшвидше
similĭter – подібно	similius – подібніше	simillime – дуже подібно

Суплетивні ступені порівняння прислівників

Positīvus	Comparatīvus	Superlatīvus
------------------	---------------------	---------------------

bene – добре	melius – краще	optime – найкраще
male – погано	peius – гірше	peissime – найгірше
magnopere – дуже	magis – більше	maxime – найбільше
parum – мало	minus – менше	minime – найменше
multum – багато	plus – більше	plurimum – найбільше

Тема 13: Розряди числівників. Кількісні числівники. Порядкові числівники. Розділові числівники. Прислівникові числівники. Ablativus temporis

Література

Базова

Література

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.
2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.
3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.
4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.
3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.
4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Числівник (Numerāle)

У латинській мові є чотири групи числівників:

1. Кількісні (numeralia cardinalia), які відповідають на питання “скільки?”.
2. Порядкові (numeralia ordinalia), які відповідають на питання

“який?”, “яка?”, “яке?”, “котрий?”, “котра?”, “котре?”.

3. Розділові (*numeralia distributiva*), які відповідають на питання “по скільки?”.

4. Прислівникові (*numeralia adverbia*), які відповідають на питання “у скільки разів?”.

Складні числівники з останньою цифрою “8” або “9” (тобто починаючи від 18 і 19) утворюються за допомогою віднімання з наступного десятка відповідно 2 або 1. Наприклад: 18 – *duodeviginti*, 19 – *undeviginti*, 28 – *duodetriginta*, 39 – *undequadraginta* і т.д.

Але починаючи від сотень ні цифра “2”, ні цифра “1” не віднімаються. Наприклад: 90 – *nonaginta octo*, 99 – *nonaginta novem*.

У числівників більше 100 спочатку йдуть сотні, далі десятки, а потім одиниці.

Цифри		Числівники	
римські	арабські	кількісні (<i>cardinalia</i>)	порядкові (<i>ordinalia</i>)
I	1	<i>unus, a, um</i>	<i>primus, a, um</i>
II	2	<i>duo, duae, duo</i>	<i>secundus, a, um</i>
III	3	<i>tres, tria</i>	<i>tertius, a, um</i>
IV	4	<i>quattuor</i>	<i>quartus, a, um</i>
V	5	<i>quinque</i>	<i>quintus, a, um</i>
VI	6	<i>sex</i>	<i>sextus, a, um</i>
VII	7	<i>septem</i>	<i>septimus, a, um</i>
VIII	8	<i>octo</i>	<i>octavus, a, um</i>
IX	9	<i>novem</i>	<i>nonus, a, um</i>
X	10	<i>decem</i>	<i>decimus, a, um</i>
XI	11	<i>undecim</i>	<i>undecimus, a, um</i>
XII	12	<i>duodecim</i>	<i>duodecimus, a, um</i>
XIII	13	<i>tredecim</i>	<i>tertius decimus, a, um</i>
XIV	14	<i>quattuordecim</i>	<i>quartus decimus, a, um</i>
XV	15	<i>quindecim</i>	<i>quintus decimus, a, um</i>
XVI	16	<i>sedecim</i>	<i>sextus decimus, a, um</i>
XVII	17	<i>septendecim</i>	<i>septimus decimus, a, um</i>
XVIII	18	<i>duodeviginti</i>	<i>duodevicesimus, a, um</i>
XIX	19	<i>undeviginti</i>	<i>undevicesimus, a, um</i>
XX	20	<i>viginti</i>	<i>vicesimus, a, um</i>
XXI	21	<i>unus et viginti</i>	<i>vicesimus primus, a, um</i>

XXVIII	28	duodetriginta	duodetricesimus, a, um
XXIX	29	undetriginta	undetricesimus, a, um
XXX	30	triginta	tricesimus, a, um
XL	40	quadraginta	quadragesimus, a, um
L	50	quingenta	quingagesimus, a, um
LX	60	sexaginta	sexagesimus, a, um
LXX	70	septuaginta	septuagesimus, a, um
LXXX	80	octoginta	octogesimus, a, um
XC	90	nonaginta	nonagesimus, a, um
C	100	centum	centesimus, a, um
CC	200	ducenti, ae, a	ducentesimus, a, um
CCC	300	trecenti, ae, a	trecentesimus, a, um
CD	400	quadringenti, ae, a	quadringentesimus, a, um
D	500	quingenti, ae, a	quingentesimus, a, um
DC	600	sescenti, ae, a	sescentesimus, a, um
DCC	700	septingenti, ae, a	septingentesimus, a, um
DCCC	800	octingenti, ae, a	octingentesimus, a, um
CM	900	nongenti, ae, a	nongentesimus, a, um
M	1000	mille	millesimus, a, um
MM	2000	duo milia	bis millesimus, a, um

Із кількісних числівників відмінюються: unus, a, um; duo, duae, duo; tres, tria; сотні від 200 до 900 включно; milia – тисячі.

Усі числівники на **-us, -a, -um, -i, -ae, -a** відмінюються за зразком прикметників першої і другої відмін.

У латинській мові кількісні числівники узгоджуються з іменниками в роді, числі і відмінку, як і прикметники. Наприклад:
 musculus unus – один м'яз; costa una – одне ребро; os unum – одна кістка.

Утворення термінів за допомогою латинських і грецьких числівникових префіксів

Латинські і грецькі числівники часто вживаються при утворенні медичних термінів, де вони використовуються в ролі префіксів.

Латинський префікс	Грецький префікс	Значення	Приклад
un-	mono-	один	unipennātus, a, um – одноперий monoplegia, ae, f – параліч однієї кінцівки
bi-	di-	два	biventer, tra, trum – двочеревцевий

			digastrīcus, a, um – двочеревцевий
tri-	tri-	три	triceps, cipītis – триголовий triplegia, ae, f – параліч трьох кінцівок
quadr-	tetra-	чотири	quadriceps, cipītis – чотириголовий tetraplegia, ae, f – параліч всіх кінцівок
quint-	penta-	п'ять	quintipāra, ae, f – жінка, яка народжувала п'ять разів pentastōma, ātis, n – п'ятиротка
sext-	hex-	шість	sextipāra, ae, f – жінка, яка народжувала шість разів hexadactylia, ae, f – наявність шести пальців
sept-	hept-	сім	septigravīda, ae, f – жінка, вагітна сьомою дитиною Heptānum – гептан
oct-	oct-	вісім	Octadīnum – октадин
deci-	deca-	десять	Decamīnum – декамін decigramma, ātis, n – дециграм
unde-		одинадцять	Undevītum, i, n – ундевіт
centi-		сто	centigramma, ātis, n – сантиграм
milli-(mille)		тисяча	milligramma, ātis, n – міліграм
semi-	hemi-	половина	semilunāris, e – півмісяцевий hemiplegia, ae, f – параліч однієї половини тіла

Тема 14: Основи словотвору. Суфіксація. Префіксація. Основоскладання

Література

Базова

Література

1. Петришин М.Й., Загайська Г.М. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 158с.

2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368с.

3. Михайлова О.Г., Чемес В.Ф. Медична та біологічна латина (Lingua latina ad usum medicinae et biologiae observantium). Київ : Київський університет, 2019. 367 с.

4. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368 с.

3. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології /Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.

2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.

3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.

4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. К., 1997.

Латинські префікси. Грецькі префікси. Утворення термінів за допомогою префіксів

У латинській мові в ролі префіксів вживаються прийменники і частки. У медичній термінології вживаються як латинські, так і грецькі префікси. Вони суттєво не змінюють значення кореня, а лише надають йому певного відтінку значення або посилюють це значення. В анатомічній і гістологічній термінології переважають латинські префікси, в клінічній – грецькі. Префіксальними вважаються також компоненти, які походять від прикметників (грец. *mesos* – середній), числівників (*uni-*, *mono-*, *bi-*, *di-*). При цьому кінцевий приголосний звук прийменника чи частки, що виступають в ролі префікса, уподібнюється до початкового приголосного звука кореня слова. Таке явище називається асиміляцією. Наприклад, префікс **in-** перед **b**, **m**, **p** переходить в **im-**: *imberbis* – безбородий (від *inbarba*), *immaturus* – незрілий (від *inmaturus*), *impar* – нерівний (від *inpar*).

Префікс **in-** перед **l**, **r** переходить в **il-**, **ir-**: *illustro*, *are* – висвітлювати (від *inlustro*, *are*).

У префіксі **dis-** кінцевий приголосний звук **s** перед **f** переходить в **f**: *difficilis* – важкий (від *disfacilis*).

Інколи в латинських префіксах може випадати кінцева приголосна. Наприклад: *bilaterālis* – двобічний (від *bis* і *laterālis*)

Латинські префікси в складних словах

Латинський префікс	Відповідник	Значення	Приклад	Переклад
a-, ab-, abs-	від	віддалення, відхилення	abductio	відведення
ad-	при, до	наближення	adductio	приведення
ante-	перед	наперед, попереду	antebra-chium	передпліччя
circum-	коло	навкруги	circumfle-xus	обгинаючий
cum-, col-com-, cor-con-, co-	з, разом	сполучення	colloquium	розмова
de-	з, від	рух зверху вниз	descendens	низхідний
dis-	роз	відокремлення	dissectio	розріз
e-, ex-	із, з	рух із	extractum	витяжка
extra-	поза	перебування поза чим-не-будь	extraabdo-minālis	утробний, позаутробний
in-	в, на	рух до середини	impressio	вдавнення
intra-	під, нижче	перебування під чим-не-будь	infrasternā-lis	підгрудний
inter-	між	положення або рух під чим-небудь	interosseus	міжкістковий
infra-	всередині	перебування в середині чо-го-небудь	intramuscu-lāris	внутріш-ньом'язовий
post-	після, по	пізніше, розміщення після чого-не-будь	postfrontālis	позалобний
sub-	під	розміщення під чим-небудь	subfrigīdus	прохолодний
super-	над	розміщення над чим-небудь	superficies	зовнішня поверхня
supra-	вище	Підсилююча дія	suprarenālis	наднирковий

trans-	через	переміщення в просторі, рух через	transversus	поперечний
--------	-------	-----------------------------------	-------------	------------

Грецькі префікси

Грецькі префікси частіше вживаються при утворенні клінічних термінів. У процесі термінотворення в грецьких префіксах може випадати кінцева голосна перед голосною кореня. Наприклад: metencephalon – задній мозок (від meta і encephalon).

Грецький префікс	Відповідник	Значення	Приклад	Переклад
a-, an-	не, без	заперечення	anaemia	недокрів'я
amphi-	навколо	рух навколо, з обох сторін	amphibia	двоєкодишні
ana-	на, по	рух вгору, відновлення процесу	anabolia	відригування
anti-	проти	протилежний стан	antidotum	протиотрута
apo-	від	відділення, відокремлення	apoplexia	крововилив у головний мозок
dia-	через, пере-	дія за допомогою, прміжний стан між чим-небудь	diastole	ритмічне розширення серця
dys-	не	розлад функції	dystrophia	розлад живлення
ec-, ecto-, ex-, echo-	рух ззовні		ectomia	вирізування
en-, endo-	в, внутрішньо	положення в середині	encephalon	головний мозок
			endoscopia	огляд внутрішніх органів
epi-	на, над	перебування над чим-небудь	epithelium	клітини поверхневих шарів шкіри
eu-	добрий	покращення дії	eupnoë	рівномірне дихання
hemi-	пів	половина	hemiplegia	параліч половини тіла
hyper-	над, вище	знаходження вище, перебільшення	hypertonia	підвищений артеріальний

		норми		тиск
hypo-	під, знизу	знаходження нижче чого- небудь, недостатність	hypotonia	понижений артеріальний тиск
meta-	по, після, пере	переміщення, перехід з одного стану в інший	metastāsis	перенесення в організмі хворобливого чинника з одного місця в інше
para-	біля, коло	перебування поблизу чого- небудь, відхилення від норми	parōtis	привушна залоза
peri-	навколо	з усіх боків	perinephrītis	запалення тканини нирки
pro-	наперед, раніш	вказує на майбутню дію	prophylāxis	попередження захворювання
syn-, sym-	з, разом, вкупі	перебування разом з чим-небудь	syndactylia	зрощення пальців рук або ніг
			symbiōsis	співжиття

Суфіксація

Суфікс – частина слова, що стоїть після кореня і надає йому додаткового значення або змінює лексичне чи граматичне значення слова.

Серед іменників найпоширеніші:

- суфікси демінутиви (зменшене значення):

-ul-: ven-a вена ven-ula маленька вена, венула

-cul-: aur-is вухо aur-i-cul-a вушко

-ol-: bronch- us бронх bronch-i-ol-us бронхіола

-ell-: cereb(rum) мозок cereb-ell-um мозочок

-ill-: mam(ma) молочна залоза mam(m)-ill-a грудний сосочок

Суфікс **-іо-**, що позначає „процес, дію”:

flex-um згинати flex-іо згинання

Суфікс **-ор-** (tor, sor, хор), що позначає „особу, що виконує певну дію”:

flex-um згинати musculus flex-or м'яз згинач

curat-um піклуватись curat-or той, хто піклується

Суфікси прикметників:

-osus „характеризується, багатий ознакою, вказаною основою”:

fibr-a волокно fibr-osus волокнистий

-al, -ar, -ic, -in „належить до того, що названо основою”

coron-a вінок, корона coron-al-is коронарний

clavicul-a ключиця clavicul-ar-is ключичний

thorax, ācis грудна клітка thorac-ic-us грудний

palat-um піднебіння palat-in-us піднебінний

-ide „схожий на те, що названо основою”:

rhombos ромб rhombo-ideus ромбовидний

-fer “несе те, що названо основою”

sudor піт sudor-ī-fer пітний (потноносний)

-gen (gēnes) „обумовлений тим, що названо основою”

cancer рак cancero-gēnus ракотворний

ruon гній ruo-gēnus піогенний; викликає нагноєння

Основоскладання

Оскладання – найпродуктивніший спосіб утворення термінів греко-латинського походження. Багато компонентів складних слів-термінів, які вживались у мовах-джерелах – грецькій або латинській – в якості самостійних слів, не зберегли свій вільний статус в сучасній термінології. Так, наприклад, самостійні слова грецької мови *iatreia* (лікування), *paideia* (виховання, навчання), *kardia* (серце), *penia* (бідність), *philia* (схильність) використовуються тільки як терміноелементи (психіатрія, ортопедія, тромбопенія, спазмофілія, тахікардія і т.д). Ці терміноелементи називаються зв’язаними, оскільки самостійно в термінах не вживаються.

Однак є слова, які можуть вживатися як у складних термінах, так і мають значення самостійно: *sclerosis* – склероз і кардіосклероз, *stasis* – стаз і гемостаз, *ptosis* – птоз і нефроптоз.

Велика кількість термінів утворюються за допомогою складання основ разом із суфіксацією. При цьому найчастіше використовується суфікс грецького походження **-ia**: напр: *haemorrhagia* в давньогрецькій мові утворено за допомогою складання двох основ *haem-* кров-+ *rhagos* прорваний, розірваний з суфіксом **-ia**.

Особливості основоскладання

1. З’єднувальна голосна, інтерфікс. Найбільш уживаним засобом при основоскладанні, за допомогою якого дві або декілька основ об’єднуються в

єдине слово, виступає інтерфікс, або з'єднувальна голосна. У термінології найпоширенішим є інтерфікс *-o-*, рідше *-i-*:

Aur-i-scalpium (*auris* вуха + *scalpo* зішкрябувати, вирізати) вухочистка;
viv-i-ficatio (*vivus* живий + *facio* робити) оживлення.

2. Варіантність основи. У латинській та грецькій мовах є іменники та прикметники III відміни, у яких словоформи у називному та родовому відмінках розрізняються: *gr. som-a, somat-os* тіло; *gr. meg-as, megal-u* великий; *gr. ran, rant-os* все і т. д. Найчастіше в якості твірної основи є основа родового відмінку. Але разом з тим часто виступає у варіативній формі – основа *Nom. Sing* чи *Gen. Sing.*: *ran-, rant-* (*ranalgia, rantophobia*). Зустрічаються і трьохваріантні основи: початкові – *haemo-, haemato-*; кінцеві – *-aemia* (*haemo-globinum, haemato-logia, an-aemia*).

3. Фонетико-графічна варіативність основ. Деякі грецькі основи пройшли різну ступінь латинізації. В одних випадках збереглася вимова, близька до грецької мови, в інших випадках відбулося зближення з нормою латинської мови. В результаті одна і та ж морфема може писатись по-різному: *cheir-* рука – *cheir* і *chir*. Порівняймо різну транскрипцію грецького слова *neuron* нерв в українських термінах: *неврологія*, але *нейрохірургія*; *нейрит* (аксон) і *неврит* (запалення нерва).

Тема 15: Історія становлення природничої термінології і номенклатури. Ботанічна номенклатура. Зоологічна номенклатура. Латинська хімічна номенклатура

Література

Базова

1. Дяків О.Ю. Практикум з латинської мови для студентів природничих спеціальностей / О.Ю. Дяків, М.Й. Петришин. Івано-Франківськ, 2015. 115 с.
2. Закалюжний М.М. Латинська мова: Підручник. К. : Либідь, 2003. 368 с.
3. Ревак Н.Г. Латинська мова та основи біологічної термінології/Н.Г. Ревак, В.Т. Сулим, О.Ю. Назаренко. Львів : Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2014. 404 с.

Допоміжна

1. Балаєва О.Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О.Ю. Балаєва, І.І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Макар І.С. Латинська мова для біологів : навч.-метод. посібник/ І.С.Макар. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 116 с.

3. Михайлова О.Г. Медична та біологічна латина. Основи термінології : Навчальний посібник / О.Г. Михайлова, Г.Г. Кононко. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2015. 160 с.

4. Чопик В.І. Латинська ботанічна номенклатура: Навчальний посібник / В.І. Чопик, А.В. Єна. – К., 1997.

Біологічна номенклатура

Біологія як комплексна наука включає безліч наукових галузей, які мають свої терміни. У зв'язку з розширенням наукових знань збільшується кількість термінів. Біологічна термінологія є досить складною, проте, засвоєння її є необхідним для пояснення та розуміння біологічного явища, процесу тощо.

Номенклатура – це перелік термінів у будь-якій галузі науки. Головна мета наукової номенклатури – створення та застосування наукових назв, які регламентуються загальноновизнаними міжнародними правилами. Сучасні ботанічні та зоологічні номенклатури беруть початок у класичних працях К. Ліннея. Сьогодні під терміном «біологічна номенклатура» розуміють систему наукових назв для позначення груп організмів, які пов'язані тим чи іншим ступенем спорідненості – таксонів. Єдина латинська біологічна номенклатура забезпечує універсальність і стабільність наукових назв рослин і тварин. Для одного таксона може бути встановлено лише одну назву. Вибір назви визначається правилом пріоритету, згідно з яким дійсною є лише найдавніша з оприлюднених назв, що відповідає вимогам біологічної номенклатури. У ботаніці з 1935 р. законна публікація нового таксона рослини повинна обов'язково супроводжуватися діагнозом (описом) рослини, написаним латинською мовою. Для напрацювання правил і рекомендацій та реєстрації нових номенклатурних назв проводять міжнародні конгреси ботаніків, зоологів, анатомів, на яких затверджують міжнародні кодекси. Класифікація, будова та вивчення латинських наукових назв рослин регулюються єдиними правилами, зібраними у Міжнародному кодексі ботанічної номенклатури. У 1969 р. був розроблений Міжнародний кодекс номенклатури культурних рослин. Чинний Міжнародний кодекс ботанічної номенклатури був прийнятий XV Міжнародним ботанічним конгресом у 1994 р. Існують також окремі кодекси зоологічної номенклатури та номенклатури бактерій. У 2000 році Міжнародна комісія з питань зоологічної номенклатури прийняла «Міжнародний кодекс зоологічної номенклатури» (у 2003 році видано український переклад цього кодексу), була прийнята нова класифікація та номенклатура вірусів. Сучасна анатомічна номенклатура прийнята на VI Міжнародному конгресі анатомів, який відбувся 1955 року в Парижі, зміни та доповнення до неї затверджені в Мехіко на XI

Міжнародному конгресі анатомів (1980 р.). Сучасну спрощену анатомічну номенклатуру затверджено у 1997 році у місті Сан-Паулу в Бразилії. Міжнародними кодексами номенклатур закріплено статус єдиної професійної мови біологічних дисциплін саме за латиною. І це не є даниною науковій традиції. Латина є мертвою мовою: латинські біологічні терміни не змішуються із загальноживаною лексикою національних мов, що забезпечує їх ізольованість та однозначність.

Таксономічні категорії

Таксономія – це розділ систематики, який вивчає систему позначень підпорядкованих груп об’єктів.

Майже будь-які об’єкти, живі та неживі, та навіть події, можуть бути класифікованими відповідно до деякої таксономічної схеми, у якій буде узагальнення від простого до складного чи навпаки. Таксономії, які складені з таксономічних одиниць, відомих як таксони, зазвичай знаходяться у ієрархічній структурі, показуючи відношення між батьківськими та дочірніми лініями. Не є винятком і біологічна номенклатура. Таксономічні категорії означають не реальні організми, а ранги їх класифікації чи ступені ієрархії. До основних таксономічних категорій належать: вид, рід, родина, порядок (у рослин) / ряд (у тварин), клас, відділ (у рослин) / тип (у тварин), царство.

Таксономічна ієрархія в біологічній номенклатурі

REGNUM (ЦАРСТВО)	
DIVISIO (ВІДДІЛ)	PHYLUM (ТИП)
CLASSIS (ВІДДІЛ – БОТ. / ТИП – ЗООЛ.)	
ORDO (ПОРЯДОК – БОТ. / РЯД – ЗООЛ.)	
FAMILIA (РОДИНА)	
GENUS (РІД)	
SPECIES (ВИД)	

Латинські назви таксонів поділяються на уніномінальні, біноміальні, триноміальні і складені. До уніномінальних назв належать царство, відділ (тип), клас, порядок (ряд), родина, коліно (триба), біноміальним є вид, триноміальним – підвид у тварин.

Ботанічні уніномінальні назви – це найчастіше собою субстантивовані прикметники у формі жіночого роду (мається на увазі іменник *plantae* - рослини). Наприклад: *Diatomeae* (відділ) - Діатомові водорості, *Centrophyceae* (Кл.) - Центричні водорості, *Nostocales* (порядок) - Ностоковіє водорості.

Для утворення цих назв використовуються грецькі, рідше латинські терміноелементи. Досить часто однослівні назви таксономічних одиниць рангом вище роду мають уніфіковані кінцеві терміноелементи. наприклад:

-phyta - Назви ботанічних відділів: Cyanophyta - синьо-зелені водорості, Chlorophyta - зелені водорості, Charophyta - ХАРОБИ, Bryophyta - мохи;

-phyceae - Назви класу водоростей: Protococcophyceae - протококкових, Charophyceae - харовіє, Siphonophyceae - сифонові;

-idae - Назви підкласів в ботаніці і **-ida** - Назви загонів в зоології: Bryidae - брієвіє мохи, Trichomonadida - тріхомонадовіє, Euglenida - еугленовіє;

-aceae, -ferae, -atae, -osae - Назви сімейств рослин: Brassicaceae - капустяні, Cruciferae - хрестоцвіті, Labiatae - губоцвіті, Fabaceae - бобові, Umbelliferae - зонтичні, Leguminosae - стручкові.

Однак в якості уніомінальних назви можуть використовуватися не тільки субстантивірованіє прикметники, а й іменники. Наприклад: Fungi - гриби, Vermes - черви, Aves - птахи і т.п.

Уніомінальні назви

У ботанічній номенклатурі уніомінальні назви часто є субстантивованими прикметниками жіночого роду, оскільки раніше вони узгоджувалися з іменником *planta*, ає f – рослина, вжитим у множині: *plantae gymnospermae* – рослини голонасінні. Згодом у назвах цих таксонів залишилися лише прикметники, які отримали статус іменників і стали субстантивованими: *Gymnospermae* – відділ Голонасінні.

У зоологічній систематиці часто вживаються субстантивовані прикметники середнього роду, оскільки раніше вони узгоджувалися з іменником *animal*, ає n – тварина, вжитим у множині: (*animalia*) *Chordata* - (тварини) Хордові.

З метою уніфікації уніомінальних назв рослин і тварин Міжнародними кодексами ботанічної та зоологічної номенклатури рекомендовано використовувати стандартизовані кінцеві елементи для позначення таксонів, рангом вище за вид. Більш кодифікованою є ботанічна номенклатура, в якій передбачені уніфіковані закінчення для більшості уніомінальних назв. У зоологічній номенклатурі їх мають лише назви деяких рядів ссавців, комах та птахів, а також назви родин та підродів тварин. Не мають уніфікованих закінчень також назви царств та родів рослин і тварин.

Значну частину сучасної біологічної номенклатури становлять назви видів. Для позначення видів рослин і тварин в біології прийнята бінарна (тобто складається з двох слів) номенклатура.

Кожна рослина має «прізвище» і «ім'я» – родову і видову назви. Вони вказують на історію вивчення рослини, географічні дані, вживання рослини, час зростання, морфологічні або фізичні особливості рослини. Видова назва визначає індивідуальність рослини, її специфіку. Так, рід жовтець (*Ranunculus*) об'єднує жовтець повзучий, жовтець їдкий, жовтець золотистий і ще понад 400 видів.

Кожна латинська ботанічна назва рослини складається з двох слів, перше з яких – назва роду, друге – видовий епітет. Назва роду завжди виражена іменником у називному відмінку, а видове означення може бути виражене: іменником у називному відмінку, іменником у родовому відмінку, невідмінюваним іменником, іменником з означенням, прикметником.

У залежності від того, чим виражене видове означення, умовно можна виділити п'ять таких граматичних моделей ботанічних назв:

Назва роду		Видовий епітет	
Модель 1	іменник у		
Nom.		+	іменник у Nom.
	Atropa		
	belladonna	—	беладона звичайна
Модель 2	іменник у		
Nom.		+	іменник у Gen.
	Primula veris	—	первоцвіт весняний (весни)
Модель 3	іменник у		
Nom.		+	невідмінюваний іменник
	Panax ginseng	—	женьшень
Модель 4	іменник у		
Nom.		+	іменник з означенням
	Capsella bursa-pastoris	—	грицики звичайні
Модель 5	іменник у		
Nom.		+	прикметник
	Mentha		
	piperita	—	м'ята перцева

Назви родин рослин

Латинські назви ботанічних родин — це прикметники у формі жіночого роду називного відмінка множини, узгоджені з іменником *plantae* (рослини).

Звичайно назви ботанічних родин утворюються за допомогою суфікса **ace**:

основа	+	суфікс	+	закінчення
--------	---	--------	---	------------

іменника — назви роду	ace	ae
------------------------------	-----	----

Назви родин пишуться з великої літери. Наприклад: Rosaceae (від Rosa, ae f) –розоцвіті, Betulaceae (від Betula, ae f) – березові, Plantaginaceae (від Plantago, nis f) – подорожникові.

Деякі назви ботанічних родин утворюються інакше. Наприклад: губоцвіті — Labiatae, складноцвіті — Compositae, зонтичні — Umbelliferae.

Назви родин тварин утворюються від основи іменника плюс суфікс -id і закінчення Nom.Plur першої відміни -ae (назва родин тварин = = основа іменника + id + ae): Rana – жаба (Ran + id + ae → Ranidae – жаби); Ciconia – лелека (Cicon + id + ae → Ciconidae – лелекові).

Назви порядків

Латинські назви порядків рослин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини III відміни, що закінчуються на -ales. Більшість українських назв порядків рослин не уніфіковані, лише в назвах порядків квіткових рослин вживається кінцевий елемент -цвіті: Pinales – порядок Соснові; Linales – порядок Льоноцвіті; Rosales – порядок Розоцвіті; Fabales – порядок Бобоцвіті. Назви підпорядків рослин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни, що закінчуються на -ineae: Rosineae – підпорядок Розоцвіті.

Хімічна номенклатура

Латинські назви хімічних елементів – це іменники середнього роду II відміни з закінченням -um, завжди пишуться з великої літери. Винятки: Phosphorus, і m – фосфор; Sulfur, uris n – сірка.

Хімічний символ	Латинська назва	Українська назва
Al	Aluminium, ii n	алюміній
Ag	Argentum, i n	срібло
As	Arsenicum, i n	миш'як
Au	Aurum, i n	золото
Ba	Barium, ii n	барій
Bi	Bismuthum, i n	вісмут
B	Borum, i n	бор

Br	Bromum, i n	бром
Ca	Calcium, ii n	кальцій
C	Carboneum, i n	вуглець
Cl	Chlorum, i n	хлор
Cu	Cuprum, i n	мідь
Fe	Ferrum, i n	залізо
F	Fluorum, i n	фтор
H	Hydrogenium, ii n	водень
Hg	Hydrargyrum, i n	ртуть
I	Iodum, i n	йод
K	Kalium, ii n	калій
Li	Lithium, i n	літій
Mg	Magnesium, ii n/ Magnium, ii n	магній
Mn	Manganum, i n	марганець
N	Nitrogenium, ii n	азот
Na	Natrium, ii n	натрій
O	Oxygenium, ii n	кисень
P	Phosphorus, i m	фосфор
Pb	Plumbum, i n	свинець
Si	Silicium, ii n	кремній
Sb	Stibium, ii n	сурма
S	Sulfur, uris n	сірка
Tl	Thallium, ii n	талій
Zn	Zincum, i n	цинк

Назви кислот

Назви кислот складаються з іменника *acidum*, i n і узгодженого з ним прикметника, яке утворюється шляхом приєднання суфікса до основи назви кислотоутворюючого елемента.

Неорганічні кислоти.

Назви кисневмісних кислот.

1. Кислоти з високим ступенем окислення: основа хімічного елемента + суфікс **-ic** + закінчення **um**.

Sulfur, uris n - acidum sulfur-**ic-um** - сірчана кислота.

2. Кислоти з низьким ступенем окислення: основа хімічного елемента + суфікс **-os** + закінчення **um**.

Sulfur, uris n – acidum sulfur-**os-um** – Сірчиста кислота.

3. Кислоти з великою кількістю ступенів окислення утворюють назви за допомогою приставок **per-**багато, надмірно і **hypo-**мало, низький рівень.

Acidum **per-chlor-ic-um** хлорна кислота;

Acidum chlor-**ic-um** хлоратна кислота;

Acidum chlor-**os-um** хлориста кислота.

Назви безкисневих кислот.

префікс **hydro-** + суфікс **-ic** + закінчення **um**.

Sulfur, uris n – acidum **hydro-sulfur-ic-um** – Сірководнева кислота.

Органічні кислоти.

Назви багатьох органічних кислот вказують на речовину або рослина, з якого вони вперше були виділені, спосіб виділення і т.д. Вони утворюються: основа іменника + суфікс **-ic** + закінчення **um**.

Formica, ae – acidum formic-**ic-um** – мурашина кислота;

acetum, i n – acidum acet-**ic-um** – оцтова кислота.

Назви оксидів

Назви оксидів складаються з назви катіона в Gen. sing. + Назва аніона в Nom. sing. або назви хімічного елемента в Gen. sing. і групового назви оксиду в Nom. sing. (Oxydum, i n - оксид; peroxydum, i n - пероксид, hydroxydum, i n - гідроксид - (аналогічно будуються назви основ).

Plumbioxydum - Оксид свинцю,

Hydrogenii peroxydum - перекис водню,

Lithii hydroxydum - Гідроксид літію.

Якщо хімічний елемент утворює кілька оксидів, то в їх назвах ступінь окислення вказується римською цифрою в дужках відразу після назви.

Nitrogenii oxydum (I) - оксид азоту (I) (стара назва - закис азоту),

Nitrogenii oxydum (II) - оксид азоту (II).

Назви оксидів і основ за «старим» способом.

Назви оксидів і основ за старим способом складаються з назви хімічного елемента в Nom. sing. + Прикметник в Nom. sing. (Oxydatus, a, um - окислів, оксид; peroxydatus, a, um - перекисло, перекис; hydroxydatus, a, um - гідроокислах, гідроокис).

Plumbum oxydatum - Оксид свинцю (свинець окисний, окис свинцю),

Hydrogenium peroxudatum - Пероксид водню (водень перекисний, перекис водню),

Aluminium hydroxudatum - Гідроксид алюмінію (алюміній гідроокисний, гідроокис алюмінію).

У номенклатурі лікарських засобів зазвичай вживаються назви оксидів з нижчої ступенем окислення (закисів), побудовані за старим способом, з прикметником *oxydulatus*, *a*, *um* - закисному.

Nitrogenium oxydulatum - Закис азоту (азот закисному).

Назви солей

Назви солей складаються з назви катіона в *Gen. sing.* + Назва аніона в *Nom. sing.*

Назви аніонів солей утворюються шляхом додавання до повної або усіченої основи назви виробляє кислоти відповідного суфікса:

-as (Для назв солей кисневмісних кислот з вищим ступенем окислення);

-is (Для назв солей кисневмісних кислот з нижчої ступенем окислення);

-id(um) (для назв солей безкисневих кислот).

Sulfur, uris n - Sulfur-is - sulf-as, Sulfat-is m сульфат

sulf-is, Sulfit-is m сульфит

sulf-id-um, Sulfid-i n сульфід

Назви солей з органічними основами утворюються шляхом додавання до назви аніона префікса **hydro-**: **Paraverini hydrochloridum** - гідрохлорид папаверину.

Назви аніонів основних солей утворюються додаванням префікса **sub-** до назви середньої солі:

Bismuthi sub-nitr-as - Основний нітрат вісмуту, субнітрат вісмуту.

Назви аніонів кислих солей утворюються додаванням приставки **hydro-** До назви середньої солі:

Platyphyllini hydro-tartr-as - Гидротартрат платифиллина.

Назва солей за «старим» способом.

Назва катіона (іменник в *Nom. Sing.*) + Назва аніона (прикметник в *Nom. Sing.*),
Утворене від основи назви хімічного елемента або органічної речовини за допомогою відповідного суфікса:

-ic (um) - Для солей кисневмісних кислот з вищим ступенем окислення і безкисневих солей з органічним підставою: **Cuprum citricum** - цитрат міді (лимоннокисле мідь), **Paraverinum hydrochloricum** - гідрохлорид папаверину (хлористоводневий папаверин);

-os (um) - Для солей кисневмісних кислот з нижчої ступенем окислення:
Natrium nitrosum - нітрит натрію (доїв, азотнокислий натрій);

-at (um) -для солей безкисневих кислот з неорганічним підставою: *Calcium chloratum* - хлорид кальцію (хлористий кальцій).

Назви деяких органічних калієвих і натрієвих солей.

Назви деяких органічних натрієвих і калієвих солей складаються з двох іменників в Nom. sing. ∴ назви основи і слова *Natrium* або *Kalium*.

Другий іменник пишеться з маленької (рядкової) літери, обидва іменників відмінюються за щразком II відміни, між собою з'єднуються дефісом.

Барбітал-натрій - **Barbitalum-natrium** (Gen. **Barbitali-natrii**)

Бензілпеніцилін-натрій - **Benzylpenicillinum-natrium**(Gen. **Benzylpenicillini-natrii**).

Анатомічна номенклатура

Анатомія як наука має власний понятійний апарат, який відображає анатомічна номенклатура. Біля джерел формування анатомічної номенклатури (науково обгрунтованого переліку анатомічних термінів, які застосовуються в медицині та біології) стояли Гіппократ (460—377 pp. до н. е.), К. Гален (131—200 pp. н. е.), А. Везалій (1514—1564).

По-справжньому міжнародного статусу анатомічна термінологія набула тільки з 1895 року, коли на IX конгресі анатомічного союзу в Базелі була затверджена Міжнародна анатомічна номенклатура. Анатомічна термінологія являє собою перелік латинських і частково грецьких термінів і відома під назвою Базельська анатомічна номенклатура (*Basele Nomina Anatomica*, скорочено BNA).

З постійним розвитком морфології анатомії вже анатомічна термінологія потребувала уточнень і доповнень. У зв'язку з цим анатомічна термінологія періодично переглядається й уточнюється. Так, наприклад, на IV федеральному міжнародному конгресі анатомів у 1955 році було прийнято Паризьку анатомічну номенклатуру PNA (*Parisiensia Nomina Anatomica*). Вона базувалася на *Basele Nomina Anatomica*, з якої було запозичено 4286 термінів і було додано 1354 нових термінів.

Виходячи з потреб сучасної медицини, Федеративний комітет анатомічної термінології (скорочено FCAT) у серпні 1998 року в Сан-Паулу (Бразилія) затвердив *Terminologia Anatomica* — нову сучасну спрощену й універсальну анатомічну номенклатуру, в якій налічується **7428** термінів